

A kihallgatás után barátságosan lekezelt Székely hadnagy úrral, aztán meglátogatta a Szibériai Újság főszerkesztőjét, Elek Béla urat. A főszerkesztő úr lakása szintén tömegszobában volt, de gyékénnyel volt elkerítve. A többi ágy között vagy négy ágyat külön elkerítettek egy kis sátorral, amelyiknek azonban hiányzott a teteje. Kívül zajlott a nagyvilág, kártyáztak, orosz igéket ragoztak, vöröspecsenyét játszottak, otthoni szigorlatra készültek, gyorsírást tanultak a hadifoglyok, de a kis elkerített szerkesztőség külön élte fölényes és lázas kultúréletét. Nemes tradíciókat ápoltak itt, ebben a kis sátorban irodalomról vitatkoztak, és a gyékényekre ilyenek voltak kiragasztva: Él magyar, áll Buda még!

Elek szerkesztő úr egy élénk, de öreges kis zászlós volt, aki főként a lap politikai irányát vezette. Lelkesen magyarázta, hogy milyen okos Filatov cikke a Russzkoje Szlovoban. Upodnozsia Karpat című cikkében ugyancsak pártját fogja a magyaroknak. Elismeri az ellenségről, hogy katonája utolsó csepp véréig harcol, és megállapítja, hogy a háború végén Magyarországon lesz a legnagyobb az embervesztés. Még az ellenség is így vélekedik. Lehetetlen, hogy az önálló vámterületet ezek után se kapjuk meg.

Azután elmondta, hogy itt gyűlik össze az újság anyaga: hírek, versek, novellák, cikkek és a tiszti gyűlések fontosabb határozatai. A segédszerkesztővel, Farkas Gábor úrral feldolgozzák, elrendezik az anyagot, azután a két leíró szépen, kalligrafikusan leírja. Egy példányban készül az újság, először a parancsnokság olvassa, azután a többi boks. Mint hírlapíró kolléga, akinek már Szibériában is vannak a magyar hírlapírás körül érdemei, közvetlenül a parancsnokság után fogja kapni olvasásra a lapot. A hadifoglyok mindig nagy izgalommal várják az újságot. Igazi kultúrcelekedet és fontos szükséglet az újság. Reméli, a kolléga úr is fel fogja keresni cikkekkel. Persze, előbb ismerkednie kell kissé a lágerral, melyet egyébként tábornak kellene hívni, érthetetlen,

hogy van rá jó magyar szó, és mégis azt mondják az emberek, hogy láger. Fejlett és pezsgő kultúrélet van a táborban, már zenekarról is beszélnek, ha ez is meglesz, páratlanul fellendül a szellemi élet...

Abba kellett hagyni a beszélgetést, mert jelentették, hogy az egész tábor sorakozik az udvaron. Valami magas rangú muszka látogató érkezett. Orosz tisztek karéjában állott a vendég, akinek a saját táborparancsnok, Steiner őrnagy úr éppen most adta le a tábor létszámáról a jelentést. Fáradt és közömbös öreg úr volt a muszka, érdektelenül hallgatta az egészet, elsiklott a hadifoglyok felett a tekintete, azután megint maga elé nézett elgondolkozva.

– Ez kellene most odahaza... – súgta mosolyogva báró Feszt hadnagy úr, aki a hidegre való tekintettel szőröcsizmákkal váltotta fel a papucsokat.

– Mire kellene? Mi van vele? Mit csinálna odahaza?

– A visszavonulásoknál adna egy pár jó tanácsot.

– Kicsoda?

– Ez a muszka. Nyiscsenko tábornok... Ez a világtörténelem leghíresebb visszavonulója. A hadiiskolában tanítják az orosz- japán háborúban végrehajtott visszavonulását. Iskolapélda. De Nyikolajevics Nyikolaj nagyherceg nem értette meg a magyarázatát, leszidta a visszavonulásért, rátámadt és megszégyenítette. Letépte a nadrágjáról a stráfot, a lampaszt, és soha többet nem szabad neki lampaszt hordania. De a visszavonulását tanítják az iskolában...

Szegény Nyiscsenko tábornok. Megtört öregember, és vérzik a szíve. Mit ér neki a világháború, ha nem lehet kint a harctéren, és nem vonulhat vissza. Ha foglyotáborokat bíznak rá, mikor hadseregeket szeretne vezetni hátrafelé. Mit ér neki az egész élet, ha ország-világ előtt megcsúfolták, és nem hordhatja az amuri kozákok lampaszát... Ilyen bánatok vannak a világon. Sok keserűséggel jár egy ilyen világháború...

Bezzeg Waleczky ügyvéd úr... Doktor Waleczky tartalékos kapitány úr, Varsóból. Az persze elemében van. Szerencse dolga.

Jön egy ilyen világháború. Ott pangott az irodája valahol a Kosciuszko vagy talán a Rzevuski utcában, és mindenre gondolt, talán csak arra nem a szegény, vegetáló, öregedő ügyvéd, hogy egy világháború még segíthetne rajta. Már el is felejtette, hogy valaha, mikor még moszkvai jogász volt, besorozták, tisztí rangot nyert, és tartalékos stabskapitány. Zsófia is nőtt, a fiúk is kezdtek már érettségizni, de feszült a gazdasági húr, izzadni, verítékezni kellett a napi kenyérért. Valami kis részletüzet ügyeiben futkosott a kerületi békebíróhoz, abból éldegéltek, nehezen. Jött a világháború. Waleczky ügyvéd urat is behívták. Kopaszon, kövéren felhúzza a fess stabskapitányi egyenruhát; sajnálkozva néztek utána Varsó utcáin a szegény, öreg főhadnagynak. Még az ilyen ütődötteket is behívják. Waleczky doktor úr azonban kihúzta magát, és úgy állított be a harmadik emeleti kis tyúkperes irodába.

Zsófika körültáncolta, de anyuka szemrehányóan csóválta a fejét.

– Ehhez a nyomorúsághoz még ez a cifra ruha is, Szaniszló...

Waleczky doktor sóhajtott. Búcsúzott a megutált peres aktáktól, a foszlott szélű főkönyvtől, a lengyel romantikusok részletre vásárolható gyűjteményétől. De aztán vidoran a kardjára ütött, és azt mondta:

– Eb ura fakó, anyukám! Nem hiszem én, hogy rossz vége lesz ennek.

Elgondolkozott Waleczky úr. Mi lehetne még rosszabb? Hiszen az utóbbi napokban már az udvar mélységét méregette titokban, ha lenézett a harmadik emeletről. Nem volt bátorsága leugrani, nem mert leugrani, nem merte itthagyni ezeket a szerencsétleneket. Pedig tudta, hogy már nem viheti sokáig. Ha meg kellhalnia, legalább valami szép és tisztességes megoldása legyen az életének. Olyan ez a háború, mint egy főnyeremény. Nem kell hazudni, nem kell takargatni, nem kell leplezni semmit. Hiszen önként is elment volna, de ezt nem tudta volna a családja előtt meg

indokolni. Ez most egy nagyszerű, egy örvendetes kényszer. Nem tehet róla, mennie kell, hívja a cár, nem lehet ellenszegülni. Szépen felbukik majd valahol egy kárpáti völgyben, vagy elterül egy ukrainai országúton, és megy a levél Waleczky ügyvéd, tartalékos főhadnagy özvegyének Varsó városába, a harmadik emeletre. Lesz valami nyugdíj, a hazáért halt hős árváit a cár veszi gondjaiba, az unokái már nem lesznek asszimilált lengyelek, azok már oroszok lesznek, talán egyik közülük a cár gárdájában fog szolgálni... Zsófikát is fel lehet nevelni. Megváltás ez a háború...

De nem így történt. Nagy becsülete lett Waleczky doktornak, mikor a lengyel légiók az osztrákoknál megalakultak. Hamar kapitányt csináltak a stabskapitányból. Azután, hogy megmutassák a lengyel nemzetnek, nagyszerű állásba küldték a varsói ügyvédet, Távols-Keletre, hadifogolytábor-parancsnoknak, ahol keresni is lehet valamit. Most itt élt az egész család, nagyszerű társadalmi állása volt doktor Waleczky kapitány neje. Szürke lovon nyargalt az Amur partján a szép Waleczky Zsófia, és fekete cilindere alól gigöndörödött a gyönyörű haja...

El lehet képzelni, hogy szigorúan bánt a hadifoglyokkal, hiszen ez volt az állása, a kenyere, az egzisztenciája. Nem túrt semmi szabálytalanságot, hogyne, hogy rásüssék az áskálódók, hogy rokonszenvez a központi hatalmakkal és szövetségesükkel, a császári ottomán hadsereg elfogott tagjaival. Szigorúnak kellett lennie, hogy még az árnyéka se érjen hozzá a gyanúnak.

Úgy állott Nyiscsenko generális előtt, mintha nyársat nyelt volna. Boldogan és virulón, mint akinek megoldódott, révbe jutott, partot ért az élete.

A generális azt mondta, hogy általában meg van elégedve a táborral. Rend van, a foglyok eléggé türelmesek, látja, respektálják a saját feljebbvalóik parancsát, ami derék katonai szellemre vall, és igen dicséretes. A foglyokkal meg van elégedve. De az örök közül többen pálninkaszagúak. Hogyan lehetséges ez? A kapuörök közül az egyik a kétségtelen részegség jeleit mutatja. Waleczky tartalékos százados úr elsápadt. Dadogott. Azt

mondta, lehetetlen. Illetve, lehetetlen szeszhez jutniuk. Miből vásárolnak, mikor a zsoldjukat ki sem adja, hanem az élelmezésük feljavítására fordítja, éppen a szesz miatt. Utána fog nézni. Még ma vizsgálatot tart. Nem nyugszik, amíg ki nem nyomozza.

Nyiscsenko tábornok ezt már nem hallotta, nem törődött többet a megszeppent kapitánnyal. Valahol Lublin alatt kalandoztak gondolatai, ahol káprázatos visszavonulást vezetett. Közben a hadifoglyok boldogan tolmácsolták egymásnak a letolást, amit a szigorú parancsnok kapott.

A generális elment, de fél óra múlva már megint ott volt Waleczky doktor. Gúnyosan mosolygott, azt mondta, majd megtalálja ő a szeszt, nem kell félni. De okos ember is volt Waleczky. Békét ajánlott a foglyoknak. Szeszt nem szabad behozni a táborba, de hát ő nagyon jól tudja, hogy amíg ilyen irdatlan sok pénzt kapnak, addig mindig lesz. Mondják meg, honnan van a szesz. Megengedi a tiszteknek a szesz mérsékelt élvezetét, de csak úgy, ha megígérik, hogy az orosz legénység nem fog kapni. Ők ihatnak, de ha egy orosz katonát is részegségen kap, a tiszteket fogja büntetni.

Ezt az alkut elfogadták. Előlépett Dantsek Dayka Aladár hadapród úr, egy hosszú bajuszú szittyá, és elmondta, hogy a szeszt ő gyártja. Türelmes munkával egy kis szeszgyártó gépet készített, és aszalt szilvát erjeszt a megürült petróleumos dobozokban. Kis gépének termelőképesége egy liter naponta. A szesz negyvenöt fokos. Már természetesen az íze után ítélve. A hűtőcsövet az utolsó napokban jelentősen megjavították. Novák Sándor pénzügyi tisztviselő szakszerű utasításai szerint jártak el a szeszfőző hűtőcsövének reformjánál. Az ipartelepnek négy tulajdonosa van: Zsigmond hadapród, Knöbl, Duskó meg Wankovich. Ha bűnhődni kell, ők vállalják... Saját használatra és a vendégeiknek készítik a szeszt.

Waleczky doktor megmutattatta magának az ügyes gépet, és élénken megdicsérte az ezermestert, de a lelkére kötötte, hogy az orosz legénységnek hagyjon békét, ne itassa őket.

NEGYVENKETTEDIK FEJEZET

Kezdett valamennyire tisztába jönni a láger szervezetével és közigazgatásával. Van tehát egy orosz parancsnok és egy közvetlen feljebbvaló; Waleczky úr. De ennek is van egy parancsnoka; a muszka ezredes. Ezzel az ezredessel különben lassanként enyhe barátsági viszonyba lépett. Korán szokott kelni; és háromnegyed hat táján mindennap már öltözködött. Óvatosan kellett öltözködnie; hogy a többieket ne nagyon zavarja. Pont hatkor kinyílt az ajtó, egy orosz katona elordította magát:

– Sztavaj! Szmirna! Felkelni! Vigyázz!

Ezután szalutálva belépett az orosz ezredes. Jobbra, balra szalutált a nyújtózkodó, pislogó hadifoglyoknak. Úgy csinált az ezredes, mintha fogadná a köszöntéseket.

Ő mindig úgy intézte a dolgokat, hogy mikorra az ezredes jön, éppen a kis lavorja előtt álljon, amit az ágy végére tett. Mindennap, mikor a muszka altiszt ordított, lekapta az ingét, az ezredest már mosdásra készen, meztelen felső testtel üdvözölte, az meg barátságosan és elismerően integetett neki. Ez már aztán derék, ezt lehetett kivenni az ezredes pillantásából. Mikor az ezredes elviharzott, és a másik szobában hangzott az ordítás, már lehetett a szabályok értelmében mosdani. De az ezredes ezenfelül nemigen törődött velük, a többit rábízta Waleczkyre: az élelmezést, a lágerrendet, a nem előírt sapkák és ingek elkobzását, mindent.

Három tábor volt a faluban, de a többiek messze estek tőlük. Az egyik például legalább fél kilométernyire volt. Ha hangosan játszottak, oda lehetett hallani a kiabálást. Azonban mégis úgy el voltak választva egymástól, mintha ellenséges államok „határai merednének közöttük. Mind a háromnak külön parancsnoka volt. Az övük volt a „Hatos”. Ez meg a „Hetes” plebejus pavilon. Egyetlen törzstiszt és ez is parancsnok. De a „Baubezirk” az előkelő tábor volt. Itt a hadnagy volt a legkisebb rang, és a hadapródnak legalábbis tudóbajának kellett lennie, hogy oda bejusson.

Persze ott a parancsnok is ezredes volt, mindenki külön szobában lakott, és csendes, klastromszerű hangulat volt a szobákban. A három tábor lakói alig ismerték egymást. Nem járhattak egymáshoz, és csak indokolt esetben, csak kérelemre, korlátolt számban volt szabad, hetenként egyszer, erős katonai fedezet mellett meglátogatni a szomszéd táborok lakóit. Olyan körülményes volt ez a látogatás, hogy a kényelmesebbek évekig is ellaktak unokabátyjuk vagy a sógoruk szomszédságában anélkül, hogy többször találkoztak volna.

Most éppen a látogatások kérdését akarták megoldani. Meg általában: a fürdözések, a séták kérdését. Mert fürdő is volt az Usszuri partján, meleg vízzel, apró kényelmekkel, de ide is csak szuronyok között mehettek.

A tiszti gyűlésen Steiner őrnagy úr előterjesztette a muszkák ajánlatát, hogy fürödni, sétálni, meg a szomszéd pavilonokba hajlandók kíséret nélkül is elengedni a hadifoglyokat...

Viharos éljenzés tört ki belőlük. Egy pillanatra megfeledkeztek a fegyelemről. Megfeledkeztek arról, hogy ez nem kocsma, ez tiszti gyűlés, itt katonásan kell viselkedni. Felolvadt egy pillanatra bennük a hosszú és unalmas rabság nyűge, egy viharos éljen szakadt ki a torkukon.

Az őrnagy úr nem tett megjegyzést az éljenzésre, de látszott, hogy kellemetlenül lepi meg ez a viselkedés, amelynek egyébként legfeljebb egy majálison lehetne helye...

Az orosz parancsnokság ezen engedménye csak látszólag ilyen humánus. Megszokhattuk, hogy ne várjunk tőlük semmi jót, és természetes, hogy az ajánlat mögött muszka ravaszság és embertelenség búvik meg. Nemtelen játék ez is a hadifoglyok szabadulási törekvéseivel és vágyaival. Ingerlik a ketrecbe zárt oroszlánt. Megmutatják az arany szabadság édes mezejét, hogy annak ingere eltántorítson bennünket az igaz úttól, melyen egyenesen és rettenthetetlenül járunk... Arról van szó nevezetesen, hogy a muszkák teljesíthetetlen feltételhez kötik ezt a kis szabadságot. Olyan feltételhez, melyről tudják, hogy elfogadhatatlan, és hogy

sem a központi hatalmaknak, sem a velünk szövetséges dicső ottomán császári hadseregnek egyetlen tisztje sem volna kapható erre az áruhátra. Azt kívánják ugyanis, hogy a tábor minden tisztje, aki ezt a kedvezményt igénybe akarja venni, adja becsületszavát, hogy nem fog megszökni...

Halotti csend követte Steiner őrnagy úr bejelentését. Úgy érezték, hogy egyhangúlag szeretnék ordítani: megadjuk! Mint azon a bizonyos országgyűlésen, csak az embernek hirtelen nem jut eszébe, hogy melyik. De feszélyezte őket az őrnagy határozott hangja, meg hogy áruhátra. Illedelmesen várták, mi lesz az ajánlat, mi lesz az útmutatás vagy a parancs.

Ekkor egy hadapród lépett elő, aki érces hangon jelentette ki, hogy azt hiszi, az egész hadapródi állomány nevében beszélhet. Azt hiszi, helyes, hogy először a legfiatalabbak fejezik ki megbotránkozásukat a muszkák szennyes ajánlata felett. A hadapródok a maguk részéről egyhangúlag elutasítják a muszkák mézesmadzagát...

Utána a közös hadapródok nevében hangzott el hasonló nyilatkozat, majd nyilatkoztak a honvéd hadnagyok, az ulánusok, a lovas tisztek, a gárdaezred hadnagya a német birodalmiak nevében, századosok, rittmeisterek, végül egy bimbasi, a dicső ottomán hadsereg nevében. Ilyen áron nem kell a szabadság.

A táborparancsnok meghatottan köszönte meg az egyértelmű állásfoglalást. Köszönte a lelkes támogatást, úgy látszik, senki sem felejtette el, mivel tartozik a hazának. Nem is tétélezte fel egy pillanatra sem. A katona, a fogoly katona nem adhatja becsületszavát, hogy nem fog szökni. A fogoly katonának minden gondolata a szabadulás, s akik itt együtt vagyunk, akár ünnepélyesen is kijelenthetjük, hogy minden alkalmat és minden lehetőséget megragadunk a szökésre. Erről nem szabad lemondani, és erélyesen vissza fogja utasítani még csak a gondolatát is annak, hogy erről bárki lemondana...

Az eset egy kicsit megzavarta és lecsillapította a kedélyeket.

Vágyva sóhajtottak a szögesdrótokon túlra, a puskás őrse

meken túlra, ahova nem lehet menni. Nem lehet leülni egy kicsit a havas erdőben, nem lehet botorkálni az Usszuri ősi partján. Bezárták, maguk zárták be a kapukat. Lehet, hogy a muszkák nem is gondolták ilyen sötéten. Egyszerűen egy kis szabadságot akartak nekik adni. De hát nem küldhetnek háromezer emberrel háromezer fegyveres katonát. Még szép tőlük, hogy bíznak a becsületszóban. Tovább is tömeglakás, tömegséta, tömeglátogatás.

És hogy lehet innen megszökni? Ki merne innen nekivágni? Hü lehet tudni, mi van az Usszuri túlsó partján? Vagy át Szibérián meg az Uralon, meg az európai Oroszországon, és még akkor is át a fronton? Vagy a Góbi-sivatagon át Mongólia felé? Hogy lehet megszökni? És ha lehetne is, ki kockáztatja? Miért ne lehetett volna ezt a kis könnyítést elfogadniuk, amivel rongyos kis életüket színesíthették volna?

Óvatosan beszélt a dolgról Székely hadnagy úrral, és megkérdezte, tényleg nem volt valami megoldás? A fiatal kis hadnagy nagyon fölényesen nézett el felette:

– Csak egy civilnek juthat eszébe ilyenre gondolni. Az aktívok között már tegnap megbeszéltük a dolgot, és meg akartuk kérni az őrnagy urat, hogy ne is kockáztassa meg a tiszti gyűlés előtt, mert az ilyesmi csak úgy szép, ha egyhangúlag megy. Hála istennek, nem volt baj, de hallatlan, hogy egyesek még talán most is ingadoznak. Becsületszavát adja az ember az ellenségnek... Hallatlan...

– Fürdés, urak...

Persze nem úgy, hogy kitárják a kapukat, és szabadon, vidám beszélgetésben tódulnak az Usszuri menti fürdő felé. Puskás és szakállas orosz katonák közrefogtak húsz urat, és zárt menetben kísérték őket, a szomorú fegyencmenetet. Hónapok óta most először volt kint, és kíváncsian nézett szét. Az Usszurit nézte, amely éppen olyan volt, mint a Duna, és a Gellérthegy is ott volt a partján, csak éppen a citadella hiányzott róla.

Egy helyen zsákból és szalmából tákolt bábuk bújtak ki a hóból, mintha kíváncsiak lennének a hadifoglyokra. Élettelen szal

mabábuk, meggyötört, kilógó belű szalmabábuk, leromlott idomtalan alakok.

Az orosz őr magyarázta, hogy ezen tanulják nyáron az orosz bakák a szuronyvívást...

Voltaképpen hálával tartoznának ezeknek a szalmabábuknak...

Helyettük döfi az orosz baka a szuronyát a szalmabádba. Őket jelképezi a szalmabáb, helyettük áll, helyettük vérzik, helyettük fagyoskodik, és helyettük lóg ki a bele a zsákhasából.... Nyáron beledöftek a szalmabádba a szuronyvívásnál, helyettük van a nyitott sebe, és senki nem küldi hozzájuk a lágerorvost, pedig saját beteg. Saját orvost és saját patikát kellene küldeni hozzájuk...

A fürdőt úgy körülvették a szuronyos őrök, mintha a fürdő deszkapalánkjai mögött már az ugoicsai határ kezdődne.

Az egyik őr lehajolt, és egy rothadt krumplit tűzött a szuronyára.

Meglódította szuronyos puskáját az orosz őr, és elhajította a rothadt krumplit messze, a fürdő deszkapalánkján túlra. Sikerült neki, és kedvesen, szélesen mosolygott hozzá. Vajon otthon milyen játékok vannak, milyen sikerek vannak, együtt éreznek-e az emberek egymással, sajnálják-e egymást annyira, mint az imént ő a szalmabábukat?...

Van-e bennük annyi testvériség, mint a szalmabádban, aki odaállt az ismeretlen és soha nem látott ellenség helyett, és engedte, hogy az ellenség helyett beleszaladjon az acél...

...Dermesztő hidegben fagyoskodó, kilógó szalmabélű testvérem, szibériai szalmabáb...

NEGYVENHARMADIK FEJEZET

Jöttek vissza a fürdőből. Az országút szélén vassínek voltak lefektetve, és a síneken emberek egy vasúti teherkocsit gördítettek. Mikor közel érkeztek a kocsihoz, az emberek egyszerre eleresztették a kocsit, és megálltak. Megálltak, és kezüket az idomtalan rongykucsmához kapták. Megmerevedve álltak, és kétségbeesve tisztelgtek. Egész halom szárnalmas, szikkadt, köhögő, lázas szemű, szalmába bugyolált lábú hadifogoly, tisztelgő hadifogoly.

– Legénységi foglyok – suttogták.

A legénységi foglyoknak hosszú, zilált szakálluk volt, és a szalmabábnak, amelyik kikandikált a hóból, jobb ruhája volt, mint ezeknek a hadifoglyoknak. Úgy néztek rájuk, vágyva és könyörögve, temetői rendben, fulladozva és dideregve, úgy néztek rájuk, mintha nem mernének a lábaikhoz omolni kegyelemért, e földi istenek lábai elé. Úgy nézett rájuk a saját legénység, a saját hatgyermekes, skorbutos, lázas, köhögő, halódó, megöregedett, reményvesztett, árva legénység...

Egy hadnagy szólt az orosz altisztnek, hogy a tiszt urak szeretnének valamit adni a honfitársaiknak. A legénység őrei is beleegyeztek, és megkezdődött az alamizsnaosztogatás.

Mindegyik adott néhány rézpénzt a legénységnek, és azok kézcsokoló hálával a szemükben köszönték.

Alásan köszönték a hősök az alamizsnát. Megalázkodva és megalázva hálálkodtak a szegény férgek, a limanovai halállégió büszkeségei, a vörös ördögök, egyiken még rajta a piros nadrág...

Mi ez? Petőfi Sándor? Ezekről is megfélelkeztek, mint Petőfi Sándorról? Mint a nagy idők tanúiról? Együtt küzdenek a honért... Nem ezt tanulja az ember az iskolában? Aki a mezők liliomait ruházza, az gondoskodik ezekről? De hiszen ő is megfélelkezett róluk. Nem is jutott eszébe, hogy nem lehet mindenki tisztiszolga. Hol van a többi legény, a százezrek, akiket elfogtak? Mi van velük? Ilyen önző az ember, megfélelkezik a szakaszáról, a

századáról, eszébe se jutott, hogy mi lehet velük. Hát ezeknek nem jár zsold? Nem jár nekik egyenruha? Ezeknek nem lehet küldeni? Csak tisztizsold van a nemzetközi egyezményben? Mi történt itt? Lássuk csak. Együtt voltunk a fronton, az kétségtelen. Mindenki átjött a tűzvonalon, az is kétségtelen. Nos? Hát itt is vannak kasztok, itt is vannak páriák? Születési és vagyoni előjogok?

Braun hadnagy úr magyarázta mellette, hogy a front volt a purgatórium, a fogság a pokol, a hazatérés lesz a mennyország. Jó, legyen igaza. Hát ez a pokol. Mondjuk, hogy meghaltak, és ez a pokol. Lehetne beszélni róla, hogy a pokolban van-e lazac, van-e ananászkonzerv, készül-e filharmónia, de hát itt, a pokolban is ilyen különbségek vannak?

Hazaérték és nem tudott belenyugodni a látványba. Nem tudta lerázni, elűzni, kivakarni az agyából. Hol lehetnek a százezrek, akik nincsenek a táborokban, és ha táborokban vannak, milyen táborok lehetnek azok, ha a szabadságosok így... ilyen koldusnyomorultan halódnak.

Nem ordítanak otthon a lapok, nem állanak sikoltva a Parlament előtt a gyerekek? Mi lehet odahaza? Eszébe jutott, hogy főnt titokban egy hazai lapot köröznek. Egy kapitánynak küldték, ingbe volt belevarrva az újság. Minden vezércikknek erről kellene szólni, minden Fényes Lászlónak emiatt kellene hördülni... Mi van az otthoni lapokban erről?

A lapot hamar megkapta. Bent volt a Szibériai Újság szerkesztőségében, ahol szívesen odaadták.

Mohón olvasta.

...Felújították a Gyurkovics lányokat... Nagy sikere van az új operettnak... Kellemes, szórakoztató darab... Az a címe, hogy „Fogadjunk...” Azután olyan ellenzékies, erélyes cikk volt a lap élén... Követeljük, hogy hívják egybe a delegációkat... A lap elégtétellel szögezte le, hogy már a Lengyel Club is a kérdés mellé állt... Pártolják a németek is, sőt, a keresztélyszocialista munkásság is... Báró Ambrózyt kinevezték... Hadijelentések... Sikeres harcok Koritnyicánál.

– Tiszti gyűlés!...

Mit akarnak a tiszti gyűlésen? Megint tiszti gyűlés. Ilyen hirtelen. Biztosan valaki jelentette az őrnagy úrnak a szomorú látványt. Meg fogják beszélni a segítséget. Mert valahogy segíteni kell. Táviratozni kell, írni kell haza, fel kell világosítani a kormányt, hogy mi van itt. Álljanak össze a központi hatalmak és a velük szövetséges dicső ottomán császárság, ezt nem lehet hagyni. Verseket szavalnak otthon a kis katonáról meg az idős népfelkelőkről, a kabarékban, még emlékszik rá jól, reflektorral világítják a katonaruhás, a legénységi ruhás tenoristát, és felugrál a közönség, úgy lelkesedik. Most itt van.

Steiner őrnagy úr gyászfátyollal a karján jelent meg a tiszti gyűlésen. Remegő hangon jelentette be a tiszti gyűlésnek a nagy csapást, hogy meghalt a király. Most kapta az értesítést, hivatalos átiratot a habarovszki lágerparancsnoktól, aki nem akart bennünket a hírral – mely már napok óta tartja magát – megriasztani Ezúttal azonban tudomására hozza a hadifoglyoknak, mert most már biztos az értesülése.

Steiner őrnagy úr közölte, hogy a lágerben hatheti gyász lesz és miután közelebbi értesülések nincsenek, még a délután folyamán megbeszélik a többi láger parancsnokával a tennivalókat. Nevezetesen arról van szó, hogy a tisztikarnak fel kell esküdni az új királynak.

A családban odahaza mindig volt valami különös kegyelet az öreg király iránt. Az édesapja szeretett meleg és megható történeteket mondani a királyról, az anyja meg szinte családiasan emlegette Zsófiát, Erzsébetet. Ilyen közvetlenül beszéltek odahaza a királyról. Ami most történt, az valósággal lesújtotta. Ahogy az őrnagy kiejtette a száján, hogy fel fognak esküdni az új királynak, egyszerre hatalmas és dörgő éljenzés visszhangzott:

– Éljen a király!

Úgy érezte, hogy itt mindenről megfélemeznek az emberek. Nem kellett volna olyan teli tudóvel éljenezni. Ráérték volna fitogtatni a történelemtudásukat majd a gyászhetek után. Nem szép

az ováció, és nem szép Steiner őrnagy úrtól, hogy velük kiabál. Ráért volna a rekviem után, azt mondták, az is lesz a hadifogolykápornában.

Eddig soha nem volt kíváncsi arra, hol melegítik a teavizet, honnan hozzák az ebédet, honnan jön fel Gyuri, meg hol lakik a többi fürge és jókedvű legény, aki hármójukat kiszolgálja. Csak tudta, hogy reggelre vizet hoznak a lavórjába, tisztítják a cipőjét, ebédet hoznak neki, sepergetnek helyette, ablakot pucolnak neki, a szennyesét mossák, a harisnyáját stoppolják. Soha nem gondolt arra, hogy ezt valakinek el kell végeznie, természetesnek találta, hogy minden kényelme megvan, hogy szinte mindent a helyébe hoznak. Honnan, kik, mikor csinálják, mikor végzik helyette, mikor főznek neki, ez nem is jutott eszébe eddig. Mintha ez a terített asztal, ez volna a természet rendje.

Úgy lassanként összeállította magában, amit eddig erről tudott. Persze, hiszen három rubelt kell fizetni tisztiszolga díjazása címén, és akiknek pénzük van – már hallott olyat is -, külön tisztiszolgát tartanak. Fursza kis pokol. Azután az is eszébe jutott, hogy Körös hadnagy úr a parancsnok. A tisztiszolgáknak külön parancsnokuk van. Van egy főparancsnok, a Körös hadnagy úr, és van egy alparancsnok, egy továbbszolgáló altiszt, ezek ketten fegyelmezik a tisztiszolgákat. Egy nagyobb, földszintes ház állt az udvar végén, itt volt a tisztiszolgák lakása. Hozzájuk soha nem ment be eddig. A ház egyetlen hatalmas termét közepén egy deszkafallal választották el. Ennek az egyik fele volt a tisztiszolgák lakása, a másik fél oldalnak külön bejárata volt. Itt tartózkodtak takarítás alatt. A falakon térképek voltak kifeszítve, mindenütt asztalok és székek álltak. Nyelvtanfolyamokat tartottak itt, és vasárnap meg más ünnepeken át lehetett alakítani a termet templommá. A tábori lelkész itt tartotta ilyenkor a szertartást. Egy kis emelvény is volt, azon az oltár, de hétköznapokon függönyök takarták el az oltárt. Ilyenkor profán beszélgetések és vitatkozások folytak a teremben.

Ezen a termen akart átmenni, innen is be lehetett jutni a le

génységhez. Egy kis ajtót szerkesztettek a termet elválasztó falba, és azon túl tanyázott a legénység.

Ment keresztül a termen ahol igéket ragoztak, gyorsírási jeleket írtak nagy fekete táblára. Az egyik sarokban stoppolni tanított egy huszárzászlós egy tiroli vadászszázadost, az ablak mellett Lang Ervin festőművész adott leckét rajzból néhány úrnak. Az ablakon át látni lehetett a tábor deszkapalánkjának szögesdrójtait, meg a kis erkélyt a tábor sarkában, ahol az orosz szuronyos őr tanyázott. Mindenki ezt a modellt választotta; és ezt rajzolták nagy igyekezettel.

– Habt acht!*

Ez a kiáltás süvített végig a termen. Mindenki odanézett, ahonnan a kiáltás hallatszott.

A térkép alatt történt valami, mert az egyik zöld parolis kapitány vigyázzba meredve állt a másik nagy, fekete szakállú kapitány előtt.

Megszeppeven állt a vadászkapitány a bajtársa előtt, az pedig tovább ordított:

– És vigyázzon magára! Egyszer s mindenkorra kikérem magamnak! Rangidősebb vagyok, és ezzel számolnia kell!

Az ordító kapitány ezután megcsendesedett, pihenjt vezényelt a kollégának, és csendesesen folytatta:

– Arról van szó tehát, hogy én önnel sem most, sem máskor nem vitatkozom, és én önnek most oktatást nyújtok. Ne tessék tehát közbeszólni. El fogom még egyszer mondani, hogy képzeltem volna ezt az olasz támadást helyesen, és tessék figyelni, mert majd el kell mondania. Ez nem kávéházi purparlé, ez komoly oktatás, amelyért még valamikor hálával fog nekem tartozni.

A rangidősebb tiszt a zsebébe nyúlt, egy kis zászlót vett ki onnan, gombostűre szerelt kis zászlót, és letűzte a térképen. Aztán ezt mondta:

– Also, kamerad...**

* Vigyázz!

** Tehát, bajtárs...

Nem, ezen a napon nem volt kedve a legénységet meglátogatni. Hogy is volt ezzel a két vadászkapitánnyal? A bokszokban már magyarázták és kommentálták az esetet. A hadijelentések alapján zászlókkal jelölték meg a társalgóbeli vagy templombeli térképeken a frontokat. Olasz nemzetiszínű zászlók sorakoztak az olaszok frontján, és a magyar meg a német hadsereg vonalát magyar meg német nemzetiszínű zászlók jelölték. Két sor zászló állt mindenütt szembe egymással. A németeknek a verduni frontról volt ilyen térképük, de volt az orosz frontról is. Ezek az urak tiroli vadászok voltak, ezeket az olasz front érdekelte. Ezt magyarázták egymásnak, és ennek a térképe előtt izgultak, vitatkoztak. Csóválták a fejüket, ha a nagyvezérkar feladott egy magaslatot. Vajon nem lett volna jobb megtartani? Nem lesz-e baj belőle? Szerették volna óvni a nagyvezérkart a könnyelmű lépésektől. A rangidős kapitány magyarázta a taktikát, a fiatalabb, aki biztosan csak három héttel később lett kapitány, közbeszólt. Emiatt volt a rangidős felháborodva. Hogy lehet közbeszólni, amikor a rangidős magyaráz? Ez nem játék, ez vérre megy. Emberéletek és nemzetek jövője forog kockán, ez nem szórakozás, ez egy komoly stratégiai és taktikai oktatás. A fiatalabb kapitány belátta a hibáját. Ettől kezdve figyelmesen hallgatta a rangidőst, pláne, hogy el kell majd ismételnie a hallottakat. Buzgón korigálták Pie-Li-Ka faluban, a Sárga-tenger mellett, az Amur és az Usszuri mellett a nagyvezérkart.

...Vajon otthon is?... Ott is beleszólnak? Még mindig feszít a fess őrnagy a Váci utcán, még mindig reszketnek a Höferekért, még mindig tárgyalják a kávéházban a visszavonulásokat meg a támadásokat? Lehet, hogy most odahaza, a hegyi falucskában fellángol az őszi venyige a Kopasz-hegyen, lehet, hogy éppen most számoltak el a napszámosokkal, és leülnek az ebédlőbe, ahonnan az erdő felé látni, és borocská meg bikszádi víz mellett mondogatják: így nem lehet harcolni... Minden erőt oda kellene vetni

az -os magaslat vidékére. Isten őrizz, ha itt nem sikerül...

...Vitatkoznak a magaslatokról, és nem jut eszükbe, hogy a gyerekarcú hadnagy kezéből kihull a revolver, és lefelé bucskázik. Nem jut eszükbe, hogy a Darnycán száműzöttek indulnak a szibériai sztyeppék felé, hogy a vörös ördögök az Usszuri partján koldulnak...

...Nem gondolkoznak azon, hogy mi van a bosszúval? Hohó, hiszen gyerünk csak vissza! A bűnös Szerbiát akartuk megbosszulni. Mi van a bosszúval?! Hol vagyunk már a bosszútól... Hol vagyunk a trónörökös sajtóhibás halálhíretől? A vízi utakról tessék beszélni, a keleti piacokról tessék elmélkedni. A gyarmatpolitikáról, a kálimezőkről. A kereskedelmi szerződésekről. Hogy tudjon az ember lelkesedni, ha nem tudja, miért harcol? Vagy most már nincs magyarázat? Búg a cséplőgép, és most már nem indokolják meg a kévéknek, miért vetik a dob fogai közé...

Világos. A hadieredmények acélos búzája hull, a jövő élet kenyere. Hull a vér a hadicséplőgépből, és a jövő búzája sarjad a véres televényből. Ha hazamennek a vörös ördögök, ha otthagyják egyszer az Amur vidéki posztot, ők is tartani fogják otthon a zsákot...

Aki megfagy, az persze nem megy haza.

Egyelőre szép, hogy a kedélyek ilyen nyugodtak. Tiszteletre méltó, hogy a Gyurkovics lányokat felújították, kedvező, hogy viták vannak a delegációk miatt, öröndetes, hogy Ambrózy lett a koronaőr. Gróf Ambrózy vagy báró Ambrózy? Biztosan gróf.

Grósz úr lapot olvasott, Pogány hadnagy úr napiparancsot olvasott, felharsant, hogy szellőztetni. A szibériai tél hidege kegyetlenül dőlt be a kis ablakon. Igaza volt a blagovescsenszki állomásfőnöknek. Most már nem kellett aggódni, hogy mi lesz a téllal. Valóban, kissé elkésett az idén, de most már becsületesen dühöng. Ez nem hasonlít a hazai hideghez. Olyan a különbség, mint a nyakkendő meg az akasztófakötél között. Persze, persze. Mind a kettő a nyakába jön. És van finom selyemnyakkendő, divatos

színű, meg van olcsó vásári holmi. Otthon se egyforma a hideg. Egyszer kellemes, száraz, másszor meg lucskos. Néha hideg, de kellemesen hideg, és olyan kellemesen hideg, hogy szinte melegíti az embert. Ez más, ez nem olyanfajta hideg. Hegyi bácsi magyarázta, hogy csak harmincöt fokig fontos. Azt mondta Hegyi bácsi, hogy csak harmincöt fokig kell törődni a hideggel. Az ember szervezete – úgy tudta Hegyi bácsi – csak harmincöt fokig érzékeli a hideget. Azontúl mindegy. Itt van például az ólom. Ha egyszer olyan fokra hevítették, hogy olvad, azontúl mindegy. Vagy persze sokkal egyszerűbb a víz példája. Száz fokig fontos. Azontúl mindegy a víznek. A víz csak száz fokig törődik a meleggel. Azontúl gőzzé változik. Mindegy a víznek, hogy százegy fok vagy ezer fok. Azt mondta Hegyi bácsi, hogyha túl vannak a harmincöt fokon, ne törődjenek a hideggel...

Vastag felhőben tódult be a hideg a kis ablakon, a külön kis levegőző ablakon a terembe. Pillanatok alatt kihűtötte a szobát. Három perc múlva már mindenki kiabált, hogy bezárni, bezárni a szellőztetőt. Öt percig tartott a szellőztetés, de ezalatt elillant a kis meleg. Hegyi bácsi magyarázta, hogy a melegnek voltaképpen nincs súlya, a meleg a tárgyakba veszi bele magát. És azt kell mondani, ha melegről beszél az ember, hogy például: van itt egy tíz mázsás súlyú kályha, tehát ez tíz métermázsas meleg tárgy. De a szellőztetésnél csak pár dekányi meleg levegő megy ki. Nincs miért óbégatni, mikor pár száz métermázsányi meleg mégis benn marad. Nem is tudja, hogy veszik észre abban a rengeteg métermázsában azt a pár deka hiányt? Ezt ők sem tudták, és az elmélet is igen szép volt, de lényegében mégis kihűlt a terem, dideregve bújtak a hatalmas kályhák mellé.

Úgy látszik – gondolta, mikor a paplant magára húzta -, úgy látszik, az egész világon ilyen elméletekkel szórakoznak az emberek... Nem hal meg csak öt percent, úgyis fiúk születnek a háború után, meg emberanyag, meg ilyeneket mondanak. De ha az ember torkán elakad a lélegzet a hidegtől, mégsem lehet ilyen elméletekkel melegíteni. Ha a gyerekarcú lefordul a dombról, ha

Petiből fogorvosi reklámot csinál a gránátszilánk, ha a képviselő fia lefordul a páncél mellől, ha meggyullad az ember melle a kénköves lángtól, ha szalmába kell takarni a szétroncsolt lábat, mégsem illene ilyen elméleteket csinálni...

Ismét elmúlt egy szibériai éjszaka, a szokásos reggeli programmal együtt. Üdvözölte félmeztelenül az orosz ezredest, felöltözködött, és most ment le, a másik pavilonba a legényekhez, ismerkedni ezzel a külön világgal. Az udvaron magasan fehérlett a makulátlan hó. Olyan volt ez az átjáró, mint egy fehér lövészárók. Szép, egyenes árkokat vágtak a hóba, melyek éppen elfödtek az embert. Az ellenség nem láthatta az embert, a hőmellvédek eltakarták.

Az alsó pavilon legénységi szobájában egy hatalmas állvány volt, három polccal egymás felett. Itt feküdtek a legények, így laktak, három ilyen polcon egymás felett. A szokatlan látogatás feszélyezte a mosakodó, öltözködő tisztilegényeket. Ide a tisztek közül csak Körös hadnagy úr szokott jönni, a parancsnokuk. Az lejött minden reggel, kihallgatást tartott, és a legénységi parancsnok jelentését meghallgatta. Ő foglalkozott a legénységgel.

Sután és zavartan kérdezősködött, ferde helyzet volt.

Voltaképpen nem is volt semmi célja, hogy idejött. Ez nem legénységi tábor, ez a tisztiszolgák tanyája. Fülledt szag van, de rend és mérsékelt tisztaság. Ezeknek van ruhájuk, ezeknek van mit enni, hiszen a tisztikonyhán esznek, és fizetést kapnak, ezek sem tudhatnak többet a kinti szenvedésekről, mint ő. Valamit mégis mondtak: levelezőlapot mutattak, amiket a földijüktől, a testvéreiktől kaptak. Ők, a szerencsések, akik megmenekültek a tisztjeik árnyékában. Valami murmanszki vasútról volt szó ezekben a levelekben. Skorbutot kapnak az emberek, sorban kihull a foguk, megfeketedik a lábuk, üszkösödnek a végtagjaik, elevenen széthullanak. Írjál szegény feleségemnek, hátha nem kapta meg az én leveletem... Engem haza ne várjanak, itt döglök meg, itt muszáj meghalni... Mi itten nem látjuk se a napot, se kenyeret nem látunk, mi elevenen el vagyunk temetve... Sületlen a fekete ra

gacs, ami kásából van, azt esszük, nem fogjuk kibírni... mindennap temetünk, mikor kezdődik az olvadás... télen nem lehet temetni, tavaszig gyűjtjük a kedves halottainkat, akkor földeljük el... Nektek jó, ti csak hírből ismeritek a kancsukát, de miközülünk mindennap megvernek pár embert, mindenkire sor kerül...

Éles füttyszó harsant a legénységi szobában. Csengetés hallatszott, és olyan volt a füttyszó meg a csengetés, mintha egy kis pályaudvaron figyelmeztetőt füttyölne a kis vicinális, és beszállásra csengetne a kalauz. Megdöbbenve állt egy pillanatig, az érzékei csalóka játékán ámult, szíve fenn dobogott a torkában. Egyszerre egy harsány hang azt kiáltotta:

„Beszállás Irkutzk-Moszkva-Lemberg-Budapest-Debrecen-Kolozsvár-Soroksár-Miskolc-Pécs-Hajdúnánás-SzékelységHajdúság-Kunság-Csallóköz-Nyitra-Kisbürgözd-Kőbánya felé... A második vágányon áll a vonat...”

Irtózatossá ordítás, süketítő láрма, lázas pakolás következett. A legények sírva és nótázva kavarogtak a polcokon, és egymást lökték, dobták, lázasan kapkodtak.

Ismét egy kísérteties csengetés hallatszott...

A láрма erősebben tört ki, a kapkodás lázasabb lett...

Ismét csengetés, éles fütty, egy közeli mozdony lassú és lomha pöfögése, indulása, szabályos kattogása, amint átmegy a váltón. És mindig sűrűbb lett a pöfögés, a kattogás, és mindig elhalóbb...

A legények leugráltak a polcokról, s batyukkal a hátukon rohantak egyetlen forró tömegben...

De a vonat mind messzibbről kattogott, s mind elhalóbban... Megálltak a szoba közepén, és kétségbeesve mondták szegények:

– Megint elkéstünk...

A három ember pedig, aki a hangutánzást csinálta, elindult a teás edénnyel meleg vízért...

...Ezt a szívrepeszítő játékot játszották a legények reggelente...

NEGYVENÖTÖDIK FEJEZET

Sokféle szenvedés van. Kategóriák vannak a hadifogolyszenvedésben. Kétségtelen, hogy szenvednek a tiszték is: a fogságtól, a távolléttől, a bizonytalanságtól. És vannak kosztbeli szenvedések is. Milyen csemege például odahaza a lazac. Csak próbálnák meg mindennap a lazacot rántva, füstölve, paszírozva, konzervben, paprikásnak, mindig lazacot. Majd nem lenne a lazac csemege a fényes vendéglőkben! Az Amur meg az Usszuri ontják a lazacot. Múltkor a menázs főnök nagy, különleges ebédet rendezett: sertés karmonádlit adatott az ebédhez. Nem lehetett megenni, olyan halszagú volt. Lazacszaga volt a karmonádlinak. A disznók is lazacon élnek az amuri kormányzóságban. Azzal hizlalják őket, azért volt halszaga a karmonádlinak.

Már szárnyasokkal is próbálkoztak, de itt a ludat is lazaccal táplálják meg a csirkéket is. Olcsóbb, mint odahaza az ocsu. Valószínűleg már a sertések is unják a kaviárt meg a lazac rózsaszínű húsát, amit odahaza üvegbura alatt őriz a legfinomabb csemegés. Az ananászt is unja az ember. A habarovszki üzletekből jobbára ananászkonzervet küldenek bádogskatulyában, nemhogy egyszer kapna az ember egy kis szilvát. Nem lehet mindig ananászon élni. Hát ez is szenvedés.

A legények se véletlenül játsszák a szívszorító hazamenési játékot. Polcokon lagnak, mint szortírozott háborús portéka. Dohos náluk a levegő, össze vannak szorítva, és aki otthon vidám szánkóval siklott az erdő felé fáért, meg a boglyákhoz szénát rakodni, az most évszámra foltoz meg stoppol, meg szennyest mos. De úgy látszik, vannak páriái is a hadifogoly kasztrendszernek. Azok, akik a murman vasúton dolgoznak, akiknek a murman vasút mentén hull a foguk...

Mindenki használ valami narkotikumot, mindenki áltatja és altatja magát valamivel. Ezért csinálja Dantsek a lovaglópálcákat meg a hétezer darabból álló hegedűt, erre kell a Szibériai Újság, erre való a slöjd, a gyorsírás, a szeszfőző gép meg a francia nyelv.

Meg az új perrendtartás is, melyet szintén szorgalmasan magolt egy osztag, valószínűleg csak erre kell. Ha lehetne halászni menni, ha az ember kenyeret kereshetne a családjának, kevesebben tanulnának kínai írást a hatrubeles kínai ábécéből, amelyikben fluszpapír van a betűk felett. Arra kell próbálni a betűk rajzát, de még senki se tanult meg kínaiul írni a hosszú évek alatt.

A hosszú évek és a hosszú esték alatt, amikor misztikusan zümmögtek a bokszok, és hazai emlékek, hadiemlékek elevenedtek fel, szökési tervek érlelődtek, fantasztikus beszélgetések folytak arról, hogy hogyan és miképpen lesz a háború után. Vajon megkapja-e mindenki a leszerelési illetékét... Ha még egy-két évig tart a hadifogság, gyönyörű pénzeket fognak kapni, annyit, hogy a kamatból bőségesen lehet élni. A jobb matematikusok alig győzték kiszámítani, kinek mennyi jár, kinek mennyi van félretéve odahaza: hadipótdíj meg családi segély, meg más címeken...

Csak a szomszéd lágerek látogatásai, a tisztai gyűlések szenzációi és az orosz napilapok hírei hoztak némi elevenséget. Egyébként halálos fáradtság örölte az idegeiket, és álhírekkel tartották ébren egymást. Ebben az időben átlag hetenként háromszor volt békekötés a frontokon, a többi négy napon olyan hatalmas vereségek voltak, hogy azok kétségtelenül eldöntötték a háborút... De mindenki pontosan teljesítette a kötelességét, és szinte szégyellte, ha rajtakapták, hogy aznap nem tanult, nem faragott tovább valamit a díszes dobozon, elhanyagolta a rajzot, elmaradt a Lady Hamilton című regény olvasásában, nem gyarapodott új nyelvtani szabállyal a francia tudása, nem oldott meg egyetlen egyenletet sem, nem haladt előre az „Ács Ákos” című regény, nem készült új ballada. Az írók szorgalmasan írtak, mert ha egyetlen nap nem mentek be pontosan a szerkesztőségbe, ha egy nap elhanyagolták az irodalmat, a szomszéd bokszból már átszóltak szemrehányóan: „Abból se lesz regény soha...” Akik zenészi pályára készültek, azoknak szorgalmasan kellett gyakorolniuk, és esténként Rademacher főhadnagy úr hátrasímította bozontos hajját, leült kis asztala mellé, rátett egy hosszú deszkát, amelyre a

zongora billentyűi voltak fehérrel és feketével festve, és ujjai álmatagon siklottak a néma billentyűkön. Az arca átszellemült, és néha megcsóválta a fejét, ha hamisat fogott, majd újrakezdte a néma zongorán saját kompozícióját, melyet valószínűleg bravúrosan adott elő... Ott volt előtte a kotta, és aki nem hitte, belenézhetett a kottába, belenézhetett Rademacher főhadnagy úr életébe, és beleszólhatott, belejavíthatott Rademacher főhadnagy úr életébe.

És akadtak vak írógépek is, melyeken szorgalmasan kopogtak láthatatlan papíron láthatatlan beadványokat. Valószínűleg helyesen és lelkiismeretesen készültek a beadványok, lelkiismeretesen kellett készülniök, magának csinálta mindenki, nem volt oka csalni...

Csak a zongora hangja nem szárnyalt, az írógép nem kopogott, és nem gördült a henger alól papír... Csak éppen a húrok hiányzottak a zongoráról és éppúgy, ahogy a billentyűk nem mozogtak, de meg voltak rajzolva, úgy az írógép betűit is pontosan megrajzolták. Ha lett volna egyéb is az írógépen, mint megrajzolt betűk, bizonyára úgy írt volna, mint más hazai írógép. Vagy a kis távírógépek, azok is éppúgy kattogtak, és éppúgy lehetett nyomkodni, mint otthon a távírógépeket, de megszűnt az összeköttetés, nem volt érdemes drótot kapcsolni hozzá... Drótnélküli távírógépek voltak ezek, és épp most elromlottak, elromlottak pár évre, nem lehetett velük híreket küldeni, de kattogtatni éppúgy lehetett, mint a hazai távírógépeket...

A vak zongorákon nem dübörög a szenvedély, a vak írógépekről nem olvad a gondolat, a vak távírógépekről nem repül az üzenet. Ólomlábakon jár a hír. Csak kis, zöld levelezőlapokon szabad üzenni haza német, orosz vagy francia nyelven. És kis, zöld levelezőlapok jönnek hazulról is, Almosino főhadnagy úr, a postatiszt hozza őket a Baubezirkból, ott van a postaközpont...

Ha hozott Almosino úr levelezőlapokat, senki sem akarta elhinni, hogy ilyen szükszerűen végeznek az emberrel az otthoniak. Minden levelezőlap gyanús volt. Mit akar az jelenteni, hogy

a feleségem most franciául ír? Miért ilyen ritkák a sorok? Talán csak nem...

Suttogva tanácskoztak a vegyész hadifoglyokkal, lámpa fölé tartották, melegítették, vizes ronggyal törülték, vegyszerekkel mázolták az írást, hátha előtűnik a titok... Nyilvánvaló, hogy titkos vegyszerrel vagy titkos kulcs szerint készült a levelezőlap... ki kellene deríteni.

Ha megjöttek a levelezőlapok, órákig ültek a zöld üzenet előtt. Hihetetlen volt, hogy ne lehessen megtudni belőle valamit. Valamit, nem csak annyit, hogy aggódunk érted, hogy viseld türelemmel a hadifogságot, reményünk van arra, hogy rövidesen megtörténik a szabadulás. Miért van nagy betűvel írva, hogy „Szabadulás”, és miért van idézőjelben?...

Postakiosztás után szétszaladtak a zsákmánnyal, és hosszan merengve, zárkóztan, szótlánul nézték a bokszkban.

Most előtte volt a levelezőlap, az apja írta. Nézte félálomban az apja ismert, hosszúkas, szabályos betűit. Arra gondolt, hogy kábaság ezeken gondolkozni, ezeknek a levelezőlapoknak nincs más jelentőségük, mint egy kis életjel. Egy kis biztatás, egy kis levegő... Nincs ezeknek titkos értelmük, világosan bennük van minden. Nem kell ezeken gondolkozni...

A szeme ismét odatévedt a friss levelezőlapra, és egyszerre elhomályosult előtte a fehér ablak, fázva megrázkódott, megremegett, szíve rendetlenül vert...

Könny szivárgott a szeméből, és végigfolyt az arcán.

Kiss Béla hadapród úr a másik bokszból részvétellel kérdezte:

– Rossz hírt kaptál?

– Fahangon, színtelenül felelte:

– Rosszat. Meghalt az édesanyám...

Kiss Béla hadapród úr nem tartotta helytelennek, hogy odajött és felvette a levelezőlapot, és olvasta. Nem szólott semmit, hagyta, hogy érdeklődjön a jó barátja, a kis szorgalmas tanár szomszéd. Miért ne olvassa? Hiszen itt közös háztartásban élnek, nincsenek titkok. Családtag, hadd olvassa.

– De kérlek... Hiszen ebben nincs szó az édesanyádról... Honnan veszed...

Sóhajtott, kinézett az ablakon.

Mit lehet ezen magyarázni? Mit tegye magát neveltségessé?

...Pontos, rendes, precíz ember az édesapja... Tömör és kifejező a stílusa, és minden leírt betűjének logikai kapcsolata és indoka van... A múltkori levelet így írta: „Kedves Fiunk...”, most azt írja: „Édes Fiam...” Kemény ember, és most el van lágyulva... Melegebben ír... És a levél alá odaírja, hogy csókol feleséged, kisfiad, szerető apád... Szegény mama nem... Ő már nem... Nem szokott semmit elfelejteni az apja. Oka van, indoka van minden betűnek... Így írja meg... Nem bírja, és nem akarja másképp... Októberben halt meg, mert a szeptemberi levélben még csókol szerető apád, anyád, feleséged, kisfiad... Most a mama nem... Többet ebben az életben nem...

– Honnan veszed, kérlek? Vagy valami titkosírás?

Dehogy titkos. Egészen nyíltan benne van. De most magyarázza? Álljon le magyarázni, hogy ehhez nem kell megfejtés, ez nyilvánvaló, ezen nem lehet vitatkozni... Drága jó mama... El kellett volna Pestről mennie, látni utoljára... beszélni vele még egyszer... Most már nem lehet...

Leült, válaszolni akart a levélre.

Elővette a zöld levelezőlapot, írni kezdett rá, és megeredtek a könnyei, mikor leírta fájdalommal, hogy „Drága jó apám...”

És olyan levél volt, mint máskor, csak az aláírásban volt változás.

Jól vagyok, türelemmel várok, egészséges vagyok...

Úgy, mint máskor...

Csak nem írta alá, hogy Édesmama kezeit csókolom...

Ezt már nem kellett aláírnia, ezt már nem volt szabad aláírnia...

Néha úgy érezte, bűn ilyen határozottan eltemetni szegény anyját. Hátha csak agyrém az egész: hadifogoly-képzlődés. De aztán a feleségétől is kapott levelezőlapot, a gyerektől is ákombákomokat, vonalzott levelezőlapon döcögő kis írást, ezekben sem volt szó az édesanyjáról. Mindenkit felemlítettek, az öreg szakácsné is tisztelteti, az anyja nem. Bele kell nyugodnia, nem szabad gondolnia rá. Nem érte meg szegény, hogy a jóslata a kisebbik fiával beteljesedjék. Mert be fog teljesedni.

Az öccse megint írt. Büszkén írta, hogy a tiszti vizsgát sikerrel letette, rövidesen mennek az olasz frontra... Ezt már nem érte meg a szegény mama...

Különben pedig telve voltak a napok szenzációval. Minden napra esett egy békekötés, egy fölemelő győzelem. Már fűrészporból csinálják a kenyeret, ez volt a hír, már minden lovat megettek, hol az oroszok álltak éhhalál előtt, hol más a harcoló felek közül. Hol emberrel nem lehet bírni tovább, hol lőszerral, hol meg egy megsemmisítő gépet találtak ki, ami lehetetlenné teszi a háborút.

Waleczky parancsnok úr volt oly szíves, és egy kis üzletet rendeztetett be a táborban. Ebben az üzletben keltek életre a hírek. A bevásárlók és az elárúsítók állandóan érintkeztek a külvilággal, és süteményeken meg lazackonzerveken kívül hírekkel is megrakodtak a városban. Ők is az orosz nevéen nevezték a kis boltot, lavkának hívták, és a lavka forgalmának nem ártott, hogy mindennap friss szenzációval érkeztek a bevásárlók a közeli városból. A lavkahírek sohasem voltak igazak, nem volt rá eset, hogy egy igaz hír szivároгjon ki a lavkából, mégis mindennap újból reméltek, újból hittek, újból felültek a lavkahíreknek. Egyszer mégiscsak igaznak kell lennie, hogy megjelenik a központi hatalmak követsége, és odatolja az Usszuri mellé a finom befűtött vonatokat, átveszik a hadifogoly-társaságot, megindulnak nyugat felé, és minden nagyobb állomáson vöröskeresztes különítmé

nyek várják a rabokat; teával, szendviccsel, a tiszteket rummal, kaláccsal a legénységet...

Addig is azonban napról napra nőtt a fegyelem, már arról beszéltek, hogy az aktív tisztek vezetése mellett csuklógyakorlatok lesznek. Néhány szép, ügyes, friss katonai gyakorlatot vettek tervbe: egy kis menetgyakorlatot, felvonulást, katonai mozdulatokat meg csuklógyakorlatokat. Sajnos, az oroszok a fegyvergyakorlatokat – amire a legnagyobb szükség volna – még fapuskával sem engedélyezik.

Erről csak gyáván, suttogva beszélgettek, és rosszindulatúan mustrálták az aktívokat. Szólni senki nem mert, mert már teljesen kialakult a táborban a felsőbbtség hatásköre, a parancsnoki épület utolsó záróköve is a helyén volt. Nem lehetett megbontani ezt a szilárd gépezetet, mely helyettük és nevükben az orosz parancsnoksággal érintkezett, mint afféle tetrarchák a római provinciákban. Az orosz parancsnoksággal nem is tudtak, nem is állt módjukban érintkezni. A parancsnokság gondoskodott mindenről, be kellett vallani, elég sikeresen. Az oroszok elfogadták a kiépített parancsnoki gyűrűt, legalább nekik nem kellett vesződniük a sok ezer emberrel. Ők viszont valami felsőbb hatalom jóvoltából, láthatatlan és jótékony hatalom kedvezéséből, pontosan kapták a járandóságait, lehetett egyszer-másszor panaszt is emelni, továbbították a postáikat, gondtalanságot biztosított nekik az abszolút fegyelem vezérkara. A fejedelemnek és a vezéreknek engedelmeskedni kell, mert van fedél, van táplálék, és pontos szervezet gondoskodik a jólétről, a tábor jólétéről. Fenn valahol istenek tanyáznak, de a földi féreg elégedjen meg azzal, hogy főpapjai birtokában vannak a rejtelmes tudománynak, mely a felsőbb hatalmaktól megszerzi a javakat.

Ha bejön a csuklógyakorlati rendelet, akkor sem lehet tenni ellene semmit. Az oroszokhoz nem lehet vele menni, az oroszok már rég nem állnak szóba a nép egyszerű gyermekeivel. Ők már csak a fővel érintkeznek. A nép egyszerű gyermekei csak csinálják, amit a parancsnokság jónak lát, eddig ez még mindig jóra ve

zetett, és megmentik az embereket a felelősségtől. Vállalták a kormányzás gondját, de most már rendszabályok vannak az ellenvélemény letörésére. Az oroszok most már minden panaszt visszautaltak a parancsnoksághoz, és minden ügyben a parancsnokság véleménye az irányadó. És ki merne mozdulni? Általában, valljuk be, egy kis csuklógyakorlatba nem is lehet belehalni. És valljuk be, a parancsnokság is elnéző.

Hánynak van hamis rangja, azok mind repülhetnének a csalásért. Bár most, hogy kiderült, a hadapródjelölteknek is jár a fizetés, nem volna tanácsos firtatni a rangok ügyét. Aztán néha kegyelmes is volt a parancsnokság: egy öreg népfőlkelőnek meg egy tüdőbajos tanítónak például megengedték, hogy tisztii sarzsit varrjanak fel. Bevették őket a tisztii táborba, pedig csak önkéntes tizedesek voltak.

Egy kis csuklógyakorlatba nem lehet belehalni. Vannak annál nagyobb bajok is. Egy világháborúban örülni kell, hogy ilyen könnyen megússza az ember...

Aztán egy szép napon megérkeznek a küldöttek a kiváltáztott vonatokkal meg a győzelmii zászlókkal, és óvatosan, vigyázva viszik haza őket, letesznek mindenkit az övéi kapujában... Igazolni kell majd otthon a fogságba kerülést, majd meghallgatják a parancsnokság jelentését is, ki hogy viselte magát a rabságos földi életben, és a mennyországban majd csak azok kapják meg a teljes fényességet, akiknek hiba nélkül való volt az életük, akik rászolgáltak az üdvösségre...

Hova megy a szerencsétlen ember, akit a törzsi közösségből kirekeszt a fejedelmi szó? A murman vasútra megy vagy az ólombányákba? Elkárhozik még itt az ázsiai sártekén...

Egy kis csalódást ki lehet bírni. Nincs testvéri közösség, nincs testvéri szeretet, egy kis hízelgés van felfelé, egy kis szervilizmus van, magánszorgalomból is nyalják egyesek a parancsnokság talpát, de ezt is ki lehet bírni. Igaza volt Bődy Jóskának: csak átültették az embereket, de nincsenek beoltva a lelki egybeolva

dás szérumával. Jó a nyájban, maradjuk csak így, ahogy vagyunk, nem lehet kockáztatni a murman vasutat.

Voltaképpen a tábor területén belül teljes a szabadság. Nem olyan nagy dolog, hogy a becsületszót betiltotta a tisztgyűlés. Meg is szavazhatta volna! Nos, és akkor? Úgyse mennének ki a negyvenöt fokos hidegbe sétálni. Voltaképpen mindegy, hogy miért nem mennek ki. Lényeg az, hogy úgyse mennének ki. Egyenlőség is van, és a szellemi fejlődésnek sem állja útját senki. Sajtószabadság is van, gondolatait szabadon terjesztheti bárki. Úgysincs sajtó, milyen gondolatot akarna az ember terjeszteni? Egyenlőség van, de Goldegg inkább parfümöt vesz, Kajaba inkább gyümölcskonzervet. Goldegg jobban ruházkodik, mások viszont inkább a hasukra ügyelnek. A fizetés egyforma, mindenki úgy osztja be, ahogy akarja, Schenk például gitárt, Rademacher egy nagy Jabdát, Kelebi korszolyát, Wanderer orosz nyelvtant vásárolt.

A parancsnokság tanújelét adta igazságosságának is. Íme itt van Kayser főhadnagy úr esete. Nem is főhadnagy, hanem kapitány. Írta a felesége, hogy otthon már felvették a kapitányi rangsorba. A legénye felvitte neki reggel a konzervtejet meg a konzervkávét, és valami nem tetszett rajta a főhadnagy úrnak. Megmondta a legénynek, de a legény állítólag feleselt. Mindenesetre nem hagyta szó nélkül, mire Kayser főhadnagy úr felugrott az ágyról, és kétszer pofon ütötte a legényt.

A parancsnokság igazságosan ítélkezett. Napiparancsban feddte meg Kayser főhadnagy urat, és figyelmeztette a tisztikart, hogy ne ragadtassa el magát. A testi fenyítéket otthon sem szabad alkalmazni, tehát itt sem szabad. Sőt, itt még kevésbé szabad, mert itt igazán a rend és a fegyelem éltet bennünket. Kayser főhadnagy úr ezenkívül kétnapi szobafogságot is kapott. Ebből mindenki láthatta, hogy a parancsnokság igazságosan jár el. Viszont a legény feleselését is megállapították szemtanúk bevallása alapján, ennél fogva a tisztiszolgai vezénylését megszüntette a parancsnokság. Kiutalták a táboron kívüli legények közé. Most majd

meg fogja látni, hogy jobb-e az Usszuri partján koldulni, mint benn a jó meleg lágerben a feljebbvalóját hűségesen szolgálni.

Nem is a feljebbvalóját szolgálja, voltaképpen katonai szolgálatot teljesít. Ezt pedig zúgolódás nélkül kell tennie, és ha valami panasa volt, bízhatott volna a parancsnokságban. Indokolt esetben, Körös főhadnagy úr útján kérhetett volna más beosztást, a lehetőségek szerint bizonyára teljesítették volna.

Egyébként jegyzőkönyv készült az esetről, az elintézés csak ideiglenes volt. Amennyiben a hazai hatóságok jóváhagyják.

Minden lavkahírt, minden eseményt eltörpített egy nagy szenzáció. Novák úr megkezdte működését, és egy plakáton hirdette a tanteremben, hogy a mai nappal megjelenik az Izgató című lágervicclap, felsorolva a szobákat, milyen sorrendben fogják olvasni. Egyelőre minden teremben csak egy órát maradhat a lap, de aztán majd ismét sorra fogja járni a szobákat, akkor majd rendszeren el lehet olvasni. A Szibériai Újság komoly értekezéseket és magvas vezércikkeket közöl a hazai kormánylapok hangján, de az Izgató humoros lap lesz, képekkel és viccekkel, más lesz, mint az eddigi.

A parancsnokság nem vállalt közösséget a vicclappal, mert akkor napiparancsban jött volna, de ez annál jobban izgatta a kedélyeket. Kiszivárgott, hogy Feszt báró a lap rajzolója, Novák főszerkesztő úr Heltainak egy hosszabb novelláját írja le benne emlékezetből.

Egyesek nem bírták kivárni, felrohantak az emeletre, ahol éppen most körözték. Néhány perc múlva lelkendezve szaladt le Gönczy zászlós, és hozta a lap egyik versének első strófáját. A verset Zsigmond hadapród úr írta, és valóban forradalmi módon különbözött a lágersajtó eddigi hangjától. Gönczy zászlós felállott egy székre, és onnan olvasta:

Ha udvaron sétálsz, Kezed mint egy gép: Jobbra, balra szalutál, Mindenféleképp.

*Akármerre kódorogsz Az Isten megver, Mert mindenütt ott
fityeg: Egy rangálderer...¹ Gyakori a szóváltás, Gyakori a per,
De még sokkal gyakoribb: A rangálderer... Ha megjön a
liebesgabe² : Sirhatsz kis ember. Mindent magához szippant:
A rangálderer...*

...Üvöltve üdvözölték a kelet-szibériai hadifogoly-költészet eme
legelső forradalmi gyöngyét, ez a hang még nem zengett fel ilyen szabadon
és ilyen bátran hadifogoly kobzon...

A z Izzató című lapba Feszt báró úr lenge nőket rajzolt, és civilruhás embereket, akik kedélyes dolgokat mondtak egymásnak. Egyesek azt mondták, olyan jó a légervicclap, hogy megközelíti a Fidibuszt.

A Szibériai Újságnak is voltak képei, de Barócsi mester csak tájképeket rajzolt, katonasírokat, láncszimbólumokat, és Farkas Gábor segédszerkesztő afféle verseket írt, hogy:

„Börtönök fenekén sínylődő rablelkek...”

Az Izzató állt közel az emberekhez, nem pedig a hivatalos közlöny, a Szibériai Újság, amelynek megjelenését a napiparancs is jelentette. Börtönök fenekéről szó sem volt, sínylődésről sem, de azt mondták, hogy háború után az egyes számokat elhelyezik a Magyar Nemzeti Múzeumban, lássa a késő utókor, hogy sínylődtek a hadifogságban elődeik. Az Izzató arról beszélt, amit az emberek elhallgattak, de ami égett mindegyikben: nőkről beszélt, térdek voltak benne, göndör frufruk, női cipők és női csipők, női kalapok. Többnyire profilban voltak rajzolva a nők, jól érvényesült a keblük. Feszt báró ugyanis nem tudott rajzolni, csak profilt. Ezt is csak jobbról balra. Minden nő balfelé nézett az Izzató című lágerlapban. A parancsnokság nem szállhatott szembe a népakarat egyöntetű rajongásával. Jóakarátúan mosolygott a lelkesedésen, hadd játsszanak, hadd örvendjenek. Azonban résen volt, megérezte, hogy lappangó gondolat, elfojtott szenvedély robban az Izzatóban, és lehet ugyan jóakarattal mosolyogni rajta, de résen kell lenni. Párizsban is így kezdődött, először csak kis gúnydalokat énekeltek, aztán a Bastille-t ostromolták, aztán...

Jóni hadnagy úr, mielőtt odaadta a muszkáknak a távcsövét, kivett egy lencsét belőle, most ez a lencse kézről kézre járt. Ezen nézték Feszt báró rajzait, a bal oldalra néző műremekeket. A szent kurtizánt így próbálták dühösen közelebb hozni magukhoz. A szegény, éhes gárda ma elvérzett volna ezekért a piros

meg kék ceruzával rajzolt hölgyekért, akiknek kis ridikül lógott a bal kezükben a matematikus és rajzoló ulánus jóvoltából.

A Zsigmond posta- és táviratiszt versét a rangltererről fél óra múlva fújta az egész láger. Bizonyos Hoppe nevű zenészember buzgón hajolt a kottái fölé, már készítette a zenéjét. Ígerte, hogy holnap el fogja füttyülni, és az egész láger megtanulhatja. Nagyszerű slágerszám lesz. Az Usszurin és az Amuron túl, a habarovszki lágerben is ez lesz a sláger az idén.

Benkő százados úr, az a jóképű barna honvédhuszár százados nyíltan helyeselte a lapot. Általában szeretett titokban borsot törni a közös hadsereg kebelébe tartozó őrnagy orra alá. Síkra szállott tehát a sajtószabadság mellett, és pártolta a lapot. Azt mondta, hogy a honvédség szempontjából nem talál benne semmi kifogásolni valót. A közösöknél még mindig Metternich szelleme uralkodik, meg Haynau szelleme. Közölte álláspontját a Szibériai Újság főszerkesztőjével, Elek Béla doktorral is, aki kissé savanyúan vette, hogy letörik a laphegemóniát, melyet azelőtt az ő kis szerkesztőségi boksa uralt. Azt mondta a századosnak, hogy esetleg a fiatalabbak szempontjából gondolkozni kellene azon, nem lesz-e káros hatású az alsóbb indulatokra pályázó és érzéki rajzokkal tele újság? A kapitány határozottan kijelentette, hogy minden kultúrmegnyilatkozás örömmel tölti el, és ha vannak is fiatalabb emberek, ezek is keresztülmentek a tűzkeresztségen, megérdemlik, hogy megismerkedjenek az étellel, nem lehet őket tovább gólyamesével ringatni.

Még le sem csillapodtak a kedélyek, máris újabb hír járta be a lágert, újabb szenzáció. Novák elkészült Molnár Ferenc színdarabjával, a Doktor úrral, és már a szerepeket másolják szorgalmas kezek. Arról van szó, hogy a darab rövidesen színre kerül. Színház, kultúra temploma! Ez már komoly dolog, a parancsnokságnak sem lehet ellene kifogása. A férfiszereplők már megvannak, női szereplők kellene, és ha a színházat megszervezik, más darabok is sorra kerülnek. Egy hadifogolynak megvan Gábor Andor Ciklámen című darabja, azonkívül egy német birodalmi tiszt

nek Lengyel Menyhért Tájfunja. Ezt csak vissza kell fordítani németből magyarra, nagyszerű előadások lesznek, és Novák kabaréelőadásokat is fog rendezni.

Valóban, ezt a parancsnokság is helyeselte, és bár a napiparancs nem tett említést a színházról, a tanteremben másnap sűrű embergyűrű vett körül egy hirdeteményt, melyet Novák Sándor hadapródjelölt függesztett ki, de nem a rangja volt a neve alá írva, hanem az, hogy: színigazgató. A hirdetemény jelentkezésre kérte fel azokat a fiatalabb urakat, akik énekes vagy prózai szerepek eljátszására alkalmasnak vélik magukat. Feltételek: kellemes hang, színpadi külső, miért is lehetőleg csak azok jelentkezzenek, akik a feltételeknek megfelelnek. A felvételi vizsgán csak a színügyi bizottság tagjai lehetnek jelen, holnap délután három órakor a tanteremben. Kéretnek a bajtársak ebben az időben kerülni a helyiséget, a közös cél érdekében. A színügyi bizottság elnöke Benkő huszárszázados úr, tagjai a lapok belső munkatársai és a színház belső emberei. Csak azok kerülhetnek a színügyi bizottság elé, akiket arra előzőleg a színház igazgatója alkalmasnak vél. Az igazgató és a színügyi bizottság közös tanácskozása alapján alakul ki a döntés.

Nagy volt az izgatottság, megindultak a találgatások, méregették, mustrálták egymást. Talán a Szluka, az egy jóképű fiú, ámbár mit lehet tudni, milyen szempontokat vesznek figyelembe. Lám, például Fedákról is azt mondják, hogy a színpadon szépült meg. Talán nem is a szépség a fontos. Vagy esetleg a Goldegg, aki olyan affektáltan és nőiesen mosolyog, s parfümözi magát, vagy a festők modellje, az a bongyorhajú, cigányképű fiú. De mit lehet tudni, ha modellnek jó, azért még nem biztos, hogy színművésznőnek is jó. És aztán esetleg a hang is fontos. Ja, igen, ezek osztrákok, nem tudnak magyarul. Baj.

Ezen az estén nem érdekelték az embereket Grosz Simi jelentései a Pó síkságról, meg jelentős térnyerésünk az Ivka mentén. Ragyogó szemmel bámultak a levegőbe, este sokáig fennmaradtak, senki sem kiabált, hogy Nachtruhe, élénken és vidáman

vitáztak, mámoros volt az egész tábor, előttük az Izgató szabad és friss női lebegtek, mindenki ismerte őket. Azt a pizsét, akinek sárga ceruzával volt rajzolva a haja, elnevezték Ilkának, egy másik kövérkést, akinek tussal rajzolta Feszt báró úr a haját, úgy emlegették, hogy Fánika.

A színügyi bizottság döntése rendkívüli meglepetéssel végződött. Egy hórihorgas zászlós került ki győztesként, a Lakner. Egy hosszú, szeplős, kampós orrú, ritka hajú, kicsit nyávogó hangú néptanító. Azt határozta a színügyi bizottság, hogy ő lesz a drámai hősnő. Udvardy beválasztása is meglepetés volt, még arra sem lehetett gondolni, hogy pályázni fog. Ez az Udvardy egy sánta álzászlós volt, öreges fiú, recsegő, borizú hanggal. Hogy fog ez táncolni a színpadon? A lábát Breszt-Litovszk alatt lőtték meg, azóta sántított. Milyen szerepeket fognak ennek osztani? Csupa sánta nőket kell kreálni neki, ha nem is írja elő a szerep? Sánta felfogásban kell neki játszani mindent?

A Nagy Pista az jó. Kellemes, jóképű fiú. Azt mondják, csak kis szerepeket fog játszani. Kis cselédeket. Egy barátnő, egy hölgy a társaságból. Ilyeneket. Aztán a kis Hromadnik. Teljesen érthetetlen. Beteges arcú, apró legényke. De hát persze, ebbe nem lehet beleszólni. Ott voltak a szakemberek, azok bizonyára tudják, mit csinálnak.

A lavkahíreknek nem volt semmi keletje. Hogyne, béke. Ezt már ismerik. Béke délig. Legfeljebb estig. Ha eddig késett, most már maradhat, amíg meglátják az első előadást.

A drámai hősnőt, Lakner Leót, elnevezték Lakner Leonának, a Hromadnikot Cinkának, a Nagy fiút Icának. Udvardynak nem adtak női nevet, azt csak úgy emlegették: Udvardy néni.

Máskor óriási port vert volna föl, de most szenvtelenül vették tudomásul, hogy a Szibériai Újság tárcapályázatot hirdetett egy csatajelenetre, mely a honvédség harcainak emlékéért van hivatva megörökíteni tanulságos és példára serkentő formában. A tárcapályázat első díja öt rubel, a második díj három rubel, a harmadik díj két rubel. Minden pályamunkát leközi a Szibériai Új

ság, a címe A hős honvéd legyen. A jutalmakat Benkő János százados úr bocsátotta a szerkesztőség rendelkezésére. Mindenki meg volt róla győződve, hogy Benkő kapitány úr még az Izgató és a színház előtti időben tűzte ki a pályázatot, mert most ő is inkább a színházat támogatná a tíz rubellel.

Hős honvéd, hát hős honvéd, gyerünk, nézzük, mi van a nőekkel. A nők tiszteletére Benkő kapitány úr még aznap este lakomát adott, melyen a szerencsések a késő éjjeli órákig maradtak együtt a legjobb hangulatban.

A honvédség parancsnoka elővette féltve őrzött kincsét, a négy üveg bort, és azt a művészek tiszteletére felszolgáltatta a vacsorán. Az ünnepélyes alkalomból köszöntötte a hadifogoly magyar művészet hajnalhasadását, és azt mondta a tósztya végén, hogy nyelvében él a nemzet.

Később elmesélte a borgyártás titkát, és akkor megtudták az illusztris jelenlevők, hogy a bor mazsolából készült, amit a petróleumos bankában³ vízzel és cukorral vegyítve tartottak néhány hétig. Akkor aztán lehetett szüretelni, illetve a mazsolát kinyomkodni. Jó, erős bor volt, hamar be lehetett rúgni tőle.

Dr. Elek szerkesztő úr is megjelent a lakomán, és nagyon szívélyesen tárgyalt Novák színigazgató úrral. Azt mondta, hogy a sajtóra mindig számíthat a színház. A színház a kultúra erős vára, kéz a kézben fognak haladni, egymást támogatva a magasztos cél érdekében.

Úgy látszott, hogy az Izgató című légerélclap és a Fogoly Tiszti Színház előrevetett öröme új szellemet teremt a táborban. A szabad szó a lapban, a szabad szó a deszkákon feloldja a szigorú fegyelem és a konzervatív elvek uralmát. Az aktívoknak be kell látniuk, hogy a teremtő munka terén a civilek nem maradnak hátra, sőt, vállaikon nyugszik a légerkultúra, a légerművészet. Azt be is látta mindenki, hogy nagy jótétemény, nagy felfrissülés lesz, az aktívok közül is sokan közeledtek érdeklődéssel a színházhoz. Persze az olyan aktívokról nem beszél az ember, mint báró Feszt, aki már régen szakított a vaskalappal, és matematikát tanul, újabban az Izgatóba rajzol, akárhányszor az ellenvéleményt osztja, és nem a hivatalos felfogást. Úgy tűnt, hogy ez lesz az a mag, melyből kikel az új idők szabad zöldje. Lesznek területek, ahol a civil a szakember, ahol nem lehet rendszabályozni és nyirbálni, ahol egyöntetű az egész légerközvélemény. A színháznak asztalosokra volt szüksége, festők és kulisszakészítők kellettek, világosító munkások, műszaki személyzet, parókakészítők, öltöztetők és főképpen szabók. Nem lehetett azt mondani, hogy nem méltó tisztékhez a munka, egy kis rés nyílt az elven, hogy tisztnek nem szabad testi munkát végeznie. Ezzel a munkával kivételt kellett tenni, ezt a munkát szabad, sőt, szükséges volt vállalni és végezni. Az Izgató felett el lehetett siklani jóakarató elnézéssel, de a színház tudomásul kellett venni, és tiszti gyűlés elé kellett terjeszteni a színház költségvetési előirányzatát, melyet egyébként egyhangú lelkesedéssel szavaztak meg.

Ezt a terebélyesedő, bár csak lappangó szabadságtörekvést váratlan hír lohasztotta le. A napiparancsban felolvasta a táboradjudáns a parancsnokság értesítését arról, hogy megérkezett hazulról Kinsky grófnő, aki az Amur menti légerek látogatása során holnap táborunkba érkezik. Délelőtt tizenegy órakor fog megjelenni a táborban, így a fogadás részleteinek és a grófnő ér

kezésével kapcsolatos dolgoknak megbeszélése céljából a tiszti gyűlés kivételesen reggel hét órakor lesz.

Abban megegyeztek a vélemények, hogy a grófnőtől a színház részére nagyobb támogatást kell kérni, de egyébként egyelőre ezt a színházat is elfelejtették. A többi táborból érkezett levelekből tudták, hogy a grófnő kölcsönöket folyósít, melyeket otthon kell megfizetni, a grófnőhöz lehet panaszokkal járulni, lehet vele üzeneteket küldeni haza. Egyébként teljes tájékozatlanságban voltak, de hallatlan izgalom fűtötte a tábor: üzenet hazulról, élő ember hazulról, egy grófi hölgy gyöngéd pillantása az otthoniak nevében. Kadett Molitorisz, aki éppen az ingén varrta a feslést, azonnal abbahagyta és felfejtette, amit varrt. Azt mondta, majd bolond lesz. Rongyos kabátban fog a grófnő elé állni, és kér egy újat. Majd bolond lesz megvarrni, hogy ne kapjon. Egyesek hosszú levelek írásába fogtak, amelyeket majd haza fognak küldeni. Schnabel zászlós azt mondta, hogy a grófnőnek az ő vidékükön vannak birtokai, lehet, hogy ismeri a grófnő a feleségét, ez esetben majd reméli, felvilágosítást fog kapni arra a rejtélyre, hogyan születhetett a feleségének hatévi távolléte után gyereke, és hogy nincsenek-e ez ellen odahaza rendszabályok?

A parancsnokság teljes létszámban együtt volt. Haertl főhadnagy, a zöld parolis osztrák, akit szívből utáltak, gúnyosan mosolyogva, titokzatos arccal járt közöttünk. Ez a kis fekete ember tartalékos volt, de emellett a parancsnokságnak legbuzgóbb és legpedánsabb híve. Azt mondták róla, hogy Ausztriának valamely kis városában ügyész, de az való, hogy rettenetesen ellene volt a legcsekélyebb kilengésnek is, és roppant szigorú elvei voltak a jóléti bizottságban, amelyiknek elnöke volt.

Eddig nem volt nagy szerepe a jóléti bizottságnak. Elosztotta a legénység között az összeadott rubeleket, gyűjtéseket rendezett szegény bajtársak támogatására, akik lerongyolódva érkeztek más táborokból, vagy akiknek legénységi állományból sikerült lerongyolódva kievickélniök. Gondoskodott annak a néhány konzervtejnek az orvosokhoz juttatásáról, amit olykor egyik-másik

vöröskeresztől kaptak. Néha egy-egy trikó érkezett, de mindezek nem jelentettek különösebb feladatot. A parancsnokságnak most arról lehettek értesülései, hogy ezúttal nagyobb támogatásról van szó, mert Haertl úr összehúzta a szemöldökét, és fölényesen, gúnyosan nézte őket, mintha csak mondaná: most majd meglátják az urak, mit ér a parancsnokság jóindulata, most majd okulni fognak, most majd kezünkbe vesszük a dolgokat...

Kiszivárgott, hogy a kölcsönöket a parancsnokság véleményezi, és hogy hatalmas ruha- és konzervakció lesz, mostantól kezdve több támogatást kapnak, csak eddig volt nehéz, amíg az első utat megtalálták. Amíg kiépítették az összeköttetéseket, amíg megtörték a jeget.

Majdnem hajnalig tartott a tanácskozás a beavatottak között. Jelen volt a lágerparancsnokon kívül: a legénységi parancsnok, a jóléti bizottság elnöke és tagjai, jelen volt minden százados, de ezenfelül is néhány érdemes meghívott, például Czernin hadnagy úr, aki a román nagykövetnek volt az öccse. Végre megjelentek hajnalban a tanácskozás résztvevői, ki-ki a saját szobájában, de ebből sem volt semmi haszon. Először, mert többnyire külön szobában laktak, másodsor, mert úgysem mondtak semmit, ezért továbbra is tartott a bizonytalanság. De csak pár percig, mert híre ment, hogy Benkő kapitány úr, a honvédség parancsnoka nem csinál titkot az egészből, és egészen nyíltan meséli az érdeklődőknek, milyen viták voltak.

Benkő kapitány úr azt mondta, nem kell izgulni, mert a parancsnokság is csak lavkahírek után indul, a parancsnokság sem tud semmi biztosat. Azután úgyis lesz még tanácskozás és tiszti gyűlés. A többi láger átirataiból sejteni lehet, hogy tényleg nagyobb pénzbeli támogatás várható, az is biztos, hogy ruhaszövetet fognak kiosztani, a közintézmények is fognak kapni, de lesznek bizonyos beteg- és kultúralapok is, amikkel a parancsnokság fog rendelkezni. Tény, hogy a parancsnokságnak elég sok dologban lesz szabad keze, ami azt jelenti, hogy az egyes jótétemények szolgálati úton kerülnek kiosztásra.

A tiszti gyűlés sem hozott újat, de meg voltak illetődve, belül remélték, hogy semmit sem vétettek a szabályok ellen, soha nem is volt szándékukban véteni, és ezután mindig helyesnek fogják tartani a többség intézkedését, mivel ez eddig is mindig jóra vezetett.

A parancsnokság rövid és katonás szavakban emlékezett meg a nagy eseményről, kurtán és velősen adta ki az utasítást: ha a grófnő valakit megszólítással tüntet ki, annak nagyon röviden és összefoglalóan kell válaszolnia, mert az időt a többitől rabolja el. Esetleg díszebéd is lesz a grófnő tiszteletére, ezen a már megalakult zenekar fog játszani. A tisztek minden szobáját egy úr fogja képviselni. Kérni nem szabad semmit, mert a kéréseket egyöntetűen terjesztik elő, és csak olyasmit kérnek, ami az egész tábor érdekét szolgálja. Mindenki hozza rendbe öltözetét, aki szándékosan feltűnő rongyosan fog jelentkezni, és ezáltal előnyökhöz akar jutni, arra a parancsnokságnak gondja lesz, és nem részesül az adományokban, melyek, előre is nyugodt lehet mindenki, a legnagyobb igazságossággal lesznek kiosztva. Az orosz parancsnokság elleni panaszokat a lágerparancsnokság már összeállította, azokat orvoslás végett átnyújtják a grófnőnek. Ha csalódnánk reményeinkben, s nem hozna semmit a vöröskeresztes főúri nő, akkor is hozott valamit: hazai levegőt, hazai üzenetet, hazai földet érintett a saruja, ezért is hálát kell adnunk a mindenhatónak, és meg kell köszönnünk a grófnőnek, hogy értünk – a rabságban senyvedőkért – ezt az életveszélyes és ezer fáradsággal teli utat vállalta.

Pucolás volt és rakosgatás, borotválkozás és kefézés, kadett Molitorisz lázasan varrta vissza a blúzán a fesslést, melyet pedig időközben lényegesen kitágított. Tizenegy előtt hírnökök járták be a termeket, teljes készenlétre figyelmeztették a hadifoglyokat. Végre pontosan tizenegykor szapora csengetés hallatszott a kapu felől...

Az orosz örök tágra nyitották a kapukat, és átlépte a tábor küszöbét Kinsky grófnő, nyomában az orosz ezredessel, Walecz

kyvel, a szomszéd lágerek saját parancsnokaival és néhány muszka felsőbb tiszttel. A kapu előtt a parancsnokság várta, élén Steiner őrnagy úrral. Ott volt még Haertl főhadnagy úr a jóléti bizottság részéről, a szobaparancsnokok, adjutánsok, hírlapolvasók, tolmácsok, legénységi parancsnok, minden fegyvernem rangidőse, élén a honvédség főparancsnokával, Benkő százados úrral, a tiroli vadászok rangidőse, a német birodalmiak rangidőse, ulánusok, lovasok, gárdisták, a császári ottomán hadsereg fogoly tisztjeinek rangidőse, egy bimbasi, ahogy Törökországban az őrnagyokat hívják.

Egy kis üdvözlő beszéd után befordult a grófnő az első terembe. A hadifogoly tiszték mindegyike ott állt a saját ágyánál feszes vigyázzban, és odakapta a fejét a grófnő felé, ahogy belépett az ajtón.

...Egy élő eleven nő volt a grófnő, fekete fátyollal, rövid szoknyában, valóságos, valódi szoknyában, nem is volt csúnya, vén nő, fiatal, szép hölgy volt, ragyogó kellem, isteni búbáj, egy sugárzó gyönyörűség volt a grófnő, eleven nő volt a grófnő...

...A szoba túlsó vége is tele lett grófnőillattal, hercegnőillattal lett tele a szoba, úgy áradt róla az illat, mint egy pompás virágról, és minden olyan túlvilági volt rajta, a félcipője, a harisnyája, a zsebkendője, a haja, amennyi kilátszott a főkötő alól.

Olyan volt, mint egy angyal, ki leszáll az égből vagy még messzebről, és akinek bódító s veszejtő ingere van, és halálos sejtelmek jönnek az ember szívébe tőle. Ilyen lehetett a franciák Jeanne d'Arcja, így jelenhetett meg, és az emberek rohantak utána a halálba...

...Rég nem látott női szemek, rég nem látott vonala a szájnak, a női szájnak, fekete fátyol, szent fekete fátyol leng utána, és nyílik a szája, még nem lehet tudni, mit fog mondani, átszellemlülve hallgatja az ember, ahogy egy könnyű sóhaj vagy egy meleg szó száll felőle...

...Cipők, hadd igyunk még benneteket, kar, hadd pihenjen a szemünk rajtad, haj, hadd illessünk tekintetünkkel...

...Szent kurtizán és szent anya, egy vagy mostan, hadd boruljunk le áhítattal a színed előtt...

A grófnő mosolygott, katonásan megállt a szoba elején, ránézett a hadifoglyokra, nem egyre, mindre nézett egyszerre...

NEGYVENKILENCEDIK FEJEZET

Biccentett a grófnő azzal a drága fekete fürtös fejével, amelyiken fekete főkötő volt, a fátyolfőkötőn pedig egy fehér csik és egy vörös kereszt, s elfutotta a meleg az emberek szívét. Nem csoda, hogy meghalnak az emberek az ilyen főrangúakért. Senki se sajnálhatja, hogy eljött Szibériába ezért a pillanattért; akinek aranyvitézségije van, remélheti, hogy homlokon csókolja a grófnő...

Biccentett a grónő, azután elindult egyedül a teremben. Mindenkivel kezet fogott, de persze kevés volt az idő. Gyorsan, sietve megrázta a foglyok kezét, arra már sajnos nem volt idő, hogy mindenki kezet csókolhasson neki.

Visszament az előbbi helyére, a terem elejére, ahol a vezérkar várta, aztán megszólalt. Magyarul szólalt meg... el kell itt mindjárt kárhozni a gyönyörűségtől, meg kell semmisülni, magyarul szólalt meg a grófnő:

– Az otthoniak üdvözlét hoztam a hős és szerencsétlen harcosoknak. Hozom az időközben elhunyt felséges császár és király üdvözlét. A dicsőségesen uralkodott első Ferenc József jóakarattal gondolt fogságba esett tisztjeire. Parancsa volt, hogy viseljék megadással sorsukat, jóindulatúan fogják elbírálni fogságba esésük körülményeit. Parancsa volt, hogy hiábavaló szökési kísérletek ne történjenek, ezek csak az itt maradók helyzetét súlyosbítják, és igen ritkán vezetnek eredményre. Lesújtó hírt kell közölnöm önökkel. A német császár öfelsége nem küldi üdvözlét. Nem ismer el hadifogoly tisztet. A hadifogságba esett tisztekkel csak igazolásuk után érintkezik...

Ez határozottan nem volt szép Feszt bárótól. Ebben a meghatott és fölemelő pillanatban, mikor lelkes vigyázzba meredve álltak a néptanítók, a fakereskedők és a vegyész-mérnökök, a könyvelők és az ügyvédjelöltek, a tanárjelöltek és a magántisztviselők, mikor mégiscsak dagadó kebellet hallgatta az ember, hogy a birodalmi németeknek nem üzen a császár. Egy kicsit letörik a

szarvuk, de nekünk, nekünk üzennek, és akkor mégsem kellett volna Fesztnek, igaz, hogy messze állott a grófnőtől, mégsem kellett volna báró Fesztnek ezt dörmögnie:

– Na és a szultán? Mit üzen a szultán?... Szerencsére a grófnő a terem tulsó sarkában állt, nem hallhatta báró Feszt kérdését, és már biccentett is, hogy befejezte, hogy megy. Az őrnagy úr intett, lehet éljenezni, a társaság lelkesen éljenzett, a gróftünemény pedig elvonult a többi szobába és terembe.

Fél óra múlva pedig azt lehetett látni, hogy a grófnő a vezérkarral a tanterembe megy, amit már feldíszítettek a díszebédhez. A muszkekíséret már előbb elment. Azt mondták, itt lesz az ebéd, de ebéd után visszajön a muszkekíséret, és mennek tovább a másik két táborba. A lavkából kiszivárgott hírek szerint nagyszerű ebéd készült a grófnő tiszteletére. Azt mondták, hogy sikerült felfedezni egy malacot, amelyik nem halon volt hizlalva, ezt fogják feltálalni, és más is lesz, állítólag torta is. Sokan úgy tettek, mintha dolguk volna, s arra oldalogtak. A zenekar most játszott először, titokban próbált már hetek óta, hogy a bemutatkozáson újság legyen. Erre voltak egyesek kíváncsiak. Azzal jöttek vissza, hogy valami nagyszerű, a böggő különösen igen jó. Amire roppant büszkék voltak, mert Dantsek csinálta a böggőt, lágergyártmány. Percenként jöttek a hírek. A grófnőnek rendkívül tetszett a böggő, ki fog utalni pénzt egyrészt Dantseknek anyagra, másrészt a tábornak állandó zenekari eszközökre. Jöttek a hírek, hogy az az undok Haertl egy emléklapot rajzoltatott a grófnőnek, egy táborbeli műegyetemi hallgató, az Erkulencz rajzolta az emléklapot, egy gyönyörű szép emléklapot, ezt adta át neki. A grófnő nagyon meg volt hatva, de Haertl magának tartja a dicsőséget, Erkulenczet meg se hívták az ebédre. Állítólag pezsgő is van, meg finom borok.

Ez azonban mind nem volt hiteles. Egyetlen reménység volt, hogy valamit biztosan meg lehet tudni: Benkő kapitány úr. Ő mint a honvédség főparancsnoka vesz részt az ebéden, majd elmondja,

mi történt ott. Végre két óra tájban vége volt az ebédnek, jöttek az oroszok a grófnőért. A résztvevők kijöttek az ebédlőből, és csak akkor lehetett látni, hogy valami titokzatosság volt az egész ebéd körül, mert csak a magas rangúak vettek részt rajta, és nem a szobaparancsnokok az egyes szobákból, hanem a megbízható elemek. Így például ott volt a Czernin, meg ott volt a Goldegg, pedig egyik sem szobaparancsnok. A grófnő elment, és végre beszélni lehetett Benkő kapitány úrral, aki kijelentette, hogy roppant résen kell lenni. Azt mondta a kapitány úr, hogy még benne sem bíznak, előtte is sokat elhallgatnak. Egészen biztos, hogy a grófnő sok pénzzel jött hazulról, az is biztos, hogy nagy ruha-, szövet- meg más szállítmányok állnak rendelkezésére. Egyelőre ki fogják hirdetni, hogy lehet levelet írni haza, meg más efféle dolgokat, de vigyázni kell, mert a grófnő visszajön. Lesznek általános és különös kérelmek, általános és különös adományok, nagyon résen kell lenni, amiben csak lehet, támogatni fogja a tisztikart.

De még jóformán ki sem hült a grófnő helye, már jelentették, hogy tiszti gyűlés van, mindenki ott legyen. Most nem kellett kétszer mondani, mindenki rohant a tiszti gyűlésre, a lovassági kapitány szava élesebben, katonásabban csengett, mikor leadta a lovasság létszámát. Az őrnagy úrra mindenki jobban figyelt, mint máskor, lestek a lassú, méltóságteljes, de azért katonásan pattogó szavakat.

– A grófnő egy nagy ívet fog köröztetni, arra mindenki saját kezűleg ráírhat egy tízszavas üzenetet. A grófnő személyesen fogja hazavinni, és otthon elküldik a címzettnek. Azután a grófnő érintkezésbe lépett Heedbloom és Conger konzulokkal, akik rövidesen nagyobb mennyiségű posztót és egyéb fontos dolgokat hoznak a foglyoknak. Még egyelőre nem alakult ki, hogy mire van szükség, de nagyobb tétel kínai paplan, kínai csizma szerepel a listán, meg apróbb kéziszerek, úgymint olló, körömkefe, borotvaszappan, fogpor, fogkrém, más efféle, és kilátás van trikóra meg még sok más nélkülözhetetlen dologra. Kap a láger csokoládét,

aszalt gyümölcsöket, tojásport, gyümölcskonzervet, ez utóbbiakat valószínűleg csak a betegek részére. A grófnő bizonyos összeget bocsát a tiszti zenekar, a tiszti templom, a tiszti kultúregyesületek, a tiszti színház rendelkezésére. Bár nem tartozik ide, említésre méltó, hogy a legénység részére is jut bizonyos összeg, úgyhogy a közeli karácsony alkalmával minden legény kapni fog egy kis szeretetsomagot és húsz kopek készpénzt, néhány szem kockacukrot és rovarport.

– A grófnő a legmesszebbmenő biztatást nyújtotta a tekintetben, hogy a hazába való visszaérkezése után a fogságba kerülés körülményeit a lehető legemberiebben ítélik meg. Az igazolás sikere nagymértékben függ attól, hogy az illető tiszt a fogságban milyen fegyelmet tanúsított. Feltételezik, hogy akik a fogságban jó katonák voltak, azok az ellenség előtt is megtették kötelességüket. A lágerparancsnokság jóindulatáról pedig előre meg lehet győződve mindenki, éppen ezért szükségtelen, hogy bárki szökéssel kísérletezzon, és ezzel akarja bizonyítani, hogy mindent megtett a fogságból való meneküléséért, s nem rajta múltott, hogy fogságba esett. Erre nincs szükség, tessék nyugodtan bevárni a béke szabadító korszakát, amely egyébként – ezt igen nagy titokként közölte a grófnő – amúgy sincs már messze. Többet erről egyelőre nem lehet mondani, de remélhetőleg ez mindenkinek elég lesz.

– A grófnő megengedte, hogy a tábor néhány általános kérelmet terjesszen elő. Olyan kérelmet, mely az egész tábor jólétét érinti. Legfeljebb három ilyen kérelem lehet. A parancsnokság élni fog ezzel a szívességgel, és közösen megállapítják, mi legyen az a három kérelem.

– Mindezekon felül pedig a grófnő kölcsönöket fog kiosztani. Mindenki csak annyi kölcsönt vegyen fel, amelyről tudja, hogy az otthoniak könnyen fizetik vissza. Mert a hazába való visszatérés után az otthoniakon azokat behajtják. Erre tehát vigyázni kell, akik nem kényszerülnek rá, azok ne vegyék fel. Az összeg korlátozott, és arra is kell gondolni, hogy sok hadifogoly van, akik esetleg még nálunk is rosszabb helyzetben lehetnek. A parancs

nokság a maga részéről úgy véli, hogy ötven rubel legyen a maximális összeg, melyet valaki igénybe vesz.

– A grófnő rövidesen visszajön a többi táborból, lehet, hogy még a mai nap folyamán választ kell adni arra, hogy mit kíván a láger. Ezért tíz perc szünetet engedélyeznek a tanácskozásra, jól gondolják meg, és aztán terjesszék elő a kívánságokat. A parancsnokság a tiszt urakra bízta, határozzanak felettük. Szavazattöbbséggel fogják eldönteni a kérelmek sorsát.

Az idegek pattanásig feszültek. Íme, itt van a jótékony tündér, és csak így egyszerűen azt mondja nekik, hogy kívánjanak hármat, akár a mesében. Nagyon szép már az is, hogy lesz posztó meg amerikai cipő, trikó, apró kéziszerk meg a színház segítése, és a többi is mind igen szép. De most hármat kívánni, ami az egész lágernek érdeke, amit mindenki a legjobban óhajt... Mit is lehetne kívánni, mikor napról napra fájdalommal és nehezülő szívvel fekszik le az ember, mikor a Sárga-tenger partvidékén senyved, mikor otthon asszony van, gyerek van, apa van, anya van. testvér van. Odahaza udvar van, és van asztal és párna, és nincsenek tiszt gyűlések, és nem fenyeget a csuklógyakorlat. Nem lehetne egyenesen azt kérni például, hogy kérem, haza szeretnék menni? És ha ezt nem lehet teljesíteni, akkor mi értelme van az összes többi kívánságnak? Mintha egy vízbefülő mindent kívánhatna, csak azt nem, hogy szárazra tegyék.

Egyesek – különösen egy alacsony, pápaszemes hadapród azt mondták, hogy a grófnőtől azt kell kívánni, segítsenek a legénységen. A legénység...

– A tiszt urak csak maguknak kívánhatnak, nincs joguk sem más tábor, sem más vezénylés, sem más alakulat részére kérni semmit. Olyasmiről lehet csak szó, ami kizárólag ennek a tábornak az összerdekét érinti. Ehhez tartsák magukat az urak...

Akkor csakis szabadságot kell kérni. Meg kell kérni a grófnót, hogy adhassuk a becsületszavunkat az ellenségnek, és mehessünk sétálni...

– Ezt viszont a grófnő nélkül is megtehetjük. Magunk vállaltuk, hogy nem adjuk a becsületszavunkat...

A tíz perc szünet letelt, és nyilatkozni kellett. Az utolsó pillanatban valakinek eszébe jutott, hogy könyveket kellene kérni. Ezt Steiner őrnagy úr meghallotta, és mindjárt mondta is, hogy ezt a kérelmet bízvást elejthetik, mert a grófnő említést tett róla, hogy a svéd vöröskereszt útján nagyobb könyvállományt fog kapni a tábor. Túlnyomólag persze német könyvet, sajnos, a magyar könyvek beszerzése nehézségekbe ütközik. De hiszen a foglyoknak tetemes idejük van, és csak nyernek vele, ha alaposan elsajátítják a német nyelvet. Remélhető, hogy a magyar könyvek is meg fognak érkezni, odahaza bizonyára történtek már lépések, de a hadifogság negyedik esztendejében rossz vért szülne odahaza, ha a magyar hadifoglyok nem bíznának a közeli szabadulásban, és olyan dolgokat kívánnának, ami arra enged következtetni, hogy a hazajövetelük idejét nem remélik elérkezettnek.

Munk főhadnagy úr, egy osztrák tüzér lépett elő, és azt indítványozta, hogy kérni kell a hazai rangok törvényesítését. Egyesek odahaza már két ranggal is magasabb állományban vannak, és ők itt még mindig azt a rangot viselik, amellyel fogságba estek. Ez visszás állapotokat szül.

Az őrnagy azt mondta, hogy a rangok kérdését csak igazolás után lehet elintézni. Szép és katonás felfogás Munk főhadnagyé, de nem is illene ezt kérni.

Bratschky Hugó zászlós azt javasolta, hogy döntsön a grófnő a bojkottok kérdésében. Fel is sorolt néhány esetet, így például Jóni hadnagy úrét meg Szilassy hadapródét. Ezekben az esetekben dűlőre kell vinni a dolgokat. Jóni hadnagy úr esete egyszerű. Pofozkodott, ami feltétlenül tisztí rangjának elvesztésével jár...

– Király hadnagy úr pedig hamisan játszott... Voltaképpen a két eset a civil és aktív katonák harca volt. Jóni pofozkodott, de a Király-Szilassy-ügyhöz még szó fér. Az aktívok mindenképpen bojkottálni akarták Szilassyt a Király-eset

miatt. Ezért hangzott el a közbeszólás. A civilek álláspontja az volt, hogy a pofozkodót, aki természetesen tisztársával pofozkodott, mindenképpen zárják ki a hadsereg tisztikarából. Ezen az alapon rendezték a bojkottot Jóni ellen is. Bosszú volt Király miatt. Király, aki aktív hadnagy volt, beismerte bizalmas beszélgetés keretében, hogy egyszer egy gyakorlaton huszonegyest játszottak, és tök nyolcasra behúzta a bankot. A bankkal tudvalevőleg csak hetes vagy király esetében lett volna szabad retirálni, de megkockáztatta, és sikerült neki. Nem lett volna semmi nagyobb baj, de egy civil felfújta az ügyet, és azt kiáltotta:

– Pfüj...

Ez a civil Szilassy volt. Király hadnagy úr azonnal elégtételt kért Szilassytól, azonban úgy taktikáztak a dologgal, hogy elmúlt huszonnégy óra, és Szilassy nem nevezhette meg a segédeit. Ezért aztán az aktívok diszkvalifikálták, és bojkottot rendeztek Szilassy ellen. Ezeket az ügyeket rendezni kellett, mert a muszkák nem akartak beavatkozni. Nem fogadták el azt az álláspontot, hogy ők most már nem tisztek, és mint ilyenek, elvezénylendőek a legénységi táborokba. Azt mondták, mindenkit úgy kezelnek, azzal a ranggal, amelyikkel fogságba esett. Nekik az az irányadó. A bojkott persze igen kellemetlen volt, de benn maradtak a táborban, és a civilek tovább is érintkeztek velük, de például tiszti gyűlésre nem járhattak, a tábor parlamentjében nem vehettek részt.

Steiner őrnagy úr leintette ezt is. Ezekben az ügyekben nem tehet semmit, otthoni becsületbíróságok fognak bennük dönteni. Mindenki azzal érintkezik, akivel akar, és a tiszti gyűlésekről való kizárás is csak az illetők érdekében, a közvélemény hangulatának nyomása alatt történt. Az utolsó szót csak az illetékes fórumok mondhatják ki a sajnálatos ügyekben. Ha a muszkák teljhatalmat adnának a vezénylés felett, lehetne intézkedni, így azonban helyesebb, ha megvárják a hazába való boldog visszatérés idejét. Addig türelemmel kell lenni.

Jungszmann hadnagy, egy kis tömzsi és pisze cseh, azzal állt elő, hogy a grófnőtől a tézstanapok számának felemelését kellene

kérni. A hetenként egyszeri tészta kevés. Pláne a csehek, akik odahaza a híres cseh gombócokat eszik, igen szenvednek a sok haltól. Nem akar nemzeti kérdést csinálni a dologból, és azért nem ragaszkodik feltétlenül a gombóchoz, de igazán a legkevesebb, hogy hetenként kétszer legyen tészta. Ha szabadna a tisztikart kérnie, azt az óhaját nyilvánítaná, hogy az egyik a tésztanapok közül gombócnap legyen...

Ebben a pillanatban mindnyájukat elfogta a lazacundor, és helyeslő dörmögés kísérte Jungszmann hadnagy úr indítványát. Egy kínai paplanba burkolt zöld parolis kapitány, akinek a paplankabátjára is fel volt varrva a zöld paroli meg a három csillag, odafurakodott Jungszmannhoz, s azt mondta az izgalomtól kipirult hadnagynak:

– Bravo...

Az előterjesztésnek nagy sikere lett, katonai szempontból sem lehetett kifogásolni, civil szempontból meg igazán helyt állott. Steiner őrnagy úr szavazásra tette fel a kérdést, és az első kérelem egyhangúlag elfogadtatott.

Következett a második kérelem. Blas-Újváry Gerő nevű öreg hadapród azt szerette volna, ha a legénységi állományból parancsnoki kegy folytán bevett egyének is kaphatnának a kölcsönből, amit a grófnő ki fog osztani.

Efelett ismét vita volt. Egyesek azt vitatták, hogy voltaképpen már az eddigiekben is túlment a tisztikar a jogos türelem határain, most még ezeknek a tehertételei is nyomják a tiszteknek adandó kölcsönöket? Ennyivel kevesebbet kapjanak a valódi tisztek?

Egy német birodalmi foglalt mellettük állást. Azt mondta, hogy ha már egyszer köztük vannak, nekik is ranghoz illően kell élniök. Nem vonhatják ki magukat a társadalmi kötelezettségek alól, tiszthez méltóan kell költekezniök és adózniök jóléti s más intézményekre. Nem is szólva, hogy szinte kényszerítjük őket a hozzánk hasonlatos életnívóra. A ranghoz illő életnek pedig feltétele a pénz, amit nem vonhatunk meg tőlük.

Steiner őrnagy úr mindenben helyeselte ezt az álláspontot, és megnyugtatta a tisztikart: a grófnőnek olyan puvoárja van, hogy ezeknek az igényeit is kielégítheti a tisztikar érdekeinek sérelme nélkül. A kérdés felett még csak szavazni sem kell, mert ezek is kapnak kölcsönt, de jó, hogy felvetődött a kérdés, legalább megnyugtathatta azokat, akiknek netalán kételyeik voltak. Tessék előterjeszteni a második kérelmet. Egy kis hallgatás után kipirulva és izgatottan megint előlépett Jungszmann:

– A tábor hatvanöt százaléka, vagyis abszolút többsége korcsolyázik. A legénységet nem lehetett arra használni, hogy a pályára vizet hordjon, mert vannak legények, akiknek csak az egyik gazdája korcsolyázik, a másik kettő pedig nem. Az állandó viták és kellemetlenségek miatt, melyek a közös legények körül robbantak ki, végre is a tisztikar mintegy két évvel ezelőtt határozatilag kimondta, hogy a pályára vizet hordani tiszt által is végezhető munka, és azóta a tisztikar maga hord vizet a jégpályára. Elérkezett a kérdés megoldásának az ideje. Talán ki lehetne eszközölni a grófnő útján, hogy a muszka ezredes orosz katonákat bocsásson rendelkezésre a jégpályára történő vízhordás céljából, persze megfelelő ellenszolgáltatás ellenében.

Bevallották egymásnak, hogy a javaslat egészen buta. Soha nem volt semmi baj a vízhordás miatt. Pénzért hordanak vizet, ha nem a muszkák, hát a kínaiak. De mivel senki sem tudott jobbat, s mivel nem akartak a parancsnokság elé olyan dolgokat terjeszteni, amelyek megbukhatnak, ez a javaslat is simán keresztülcúszott.

Hátra volt az utolsó kérelem. Most aztán minden hibát helyre lehet hozni. Utolsó kérelem, ebbe kell belesűríteni minden fájdalmat, minden panaszt, ebben kell a láger igazi fájdalmas képét megmutatni. Ebből kell sírnia minden szívnek, ebből kell felharsannia a messzi szibériai száműzöttek nyilalló vágynak. Érezték a pillanat szokatlan komorságát: ha most elmulasztják, nem tér soha többet vissza. Mindent helyre lehet hozni, mindent pótolni lehet, még van egy kérelem, még visszafordíthatják a sors kere

két... Komoran, fájdalmasan néztek maguk elé, és néztek homályosuló szemekkel a befagyott ablakokon át a láthatatlan szögesdrótos palánkok felé, melyeket eltakart a szibériai télnek az ablakokra rakódott zúzmarája... Az ünnepélyes hallgatást Jungszmann törte meg. Érezték, hogy a törtető Jungszmannak nem lehet igaza abban, amit mondani fog. De érezték, a gyakorlott játékos biztos sejtésével érezték, hogy Jungszmannak szériája van. Jungszmannak szerencseszériája van, ami ellen nem lehet harcolni. Jungszmann fölébe került a történelmi pillanatnak, magához ragadta a tömegek vezetését. Ő dirigál, és még az őrnagy is csak neki engedelmeskedik. Az apró, kövér térszertanapos ember eltalálta a korszellemet. Gyűlölettel néztek a kis pocakosra, de tudták, hogy mindjárt helyeselni fognak neki, hogy mennek utána... Jungszmann most már egészen fölényesen magyarázta, hogy a becsületbeli ügyek elintézésének nagyszerű alkalma érkezett el. A grófnőt meg kell kérni, hogy vigye haza az összes jegyzőkönyvet, melyeket a felmerült becsületbeli ügyekben felvettek. Így aztán mindenki biztos lehet benne, hogy meglesznek az iratai, az ügye el lesz intézve, viszont a sürgősebb ügyekben esetleg még itt a fogságban választ kaphatnak hazulról.

Aktívok és civilek egyképpen érezték, hogy Jungszmann most pocsékolja el az utolsó lehetőséget, most kaszálja le a remények utolsó megmaradt zöld fűszálát. Most viszi őket titkos reményeik és dúlt várakozásuk wagrami síkjára, Szedán felé masíroznak a kis pocakossal, de nem tehetnek ellene semmit.

Megroggyanva, búsan és egyhangúlag szavazták meg Jungszmann harmadik hadjáratát...

¹ Rangidős.

² Szeretetadomány.

³ Pléhdobozban.